

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Capitularia Regvm Francorvm

Additae sunt Marculfi monachi & aliorum formulae veteres, & Notae
doctissimorum virorum

Baluze, Etienne

Parisiis, 1677

Ad Tomvm Secvndvm.

urn:nbn:de:hbz:466:1-22974

TOM. I. SCIMVS ENIM QVONIAM] Hæc non extant in Concilio Parisiensi ex quo prima capituli istius parva sumpta est. Addita itaque constitutioni synodali sunt à Ludovico Imperatore.

Pag. 1132. c. 171. V T D E REBVS] Certum est hanc constitutionem esse Ludovici Pij, cui etiam tribuitur à Regimone. Et tamen Burchardus eam refert ex *Concilio Maticensi cap. 7.*

Pag. 1133. CANONES ISAAC] Vetus exemplar ex quo Simondus illos edidit extat nunc in bibliotheca illustrissimi viri Karoli Mauricij Tellierij Archiepiscopi Remensis. In is autem emendandis usus sum duobus antiquissimis codicibus, uno bibliothecæ regie, qui fuit olim monasterij sancti Germani Aurissiodorensis, alio bibliothecæ Colbertinæ. Præterea in tomo primo Spicilegij Dacheriani pag. 345. ei tribuitur epistola de canone Missæ ad Joannem Episcopum Pictaviensem. Sed præterquam quod nullus istius nominis ea tempestate fuit Episcopus Pictaviensis, opusculum illud Isaaco Abbati Stellæ tribuitur in duobus antiquis codicibus manuscriptis bibliothecæ regie, & à Bertrando Tissier sub ejus nomine editum est in tomo sexto Bibliothecæ Cisterciensis pag. 104. Sanè in uno codice regio habet hunc titulum: *Domino Patri ac venerabili Pictavorum Episcopo Isaac dilectus Abbas Stella obedientiam in Christo & reverentiam. Ecce quod diu multumque postulasti &c. Et in fine: Explicit tractatus Isaac Abbatis Stella de altari Moysi & Christi. In alio verò sic legitur: Isaac Abbas Iohanni Pictaviensi Episcopo. Domino & Patri in Christo semper venerabili & dignè amando I. Dei gratia Pictavorum Episcopo T. A. salutem, obsequium, & obedientiam. Ecce quod diu &c.*

Pag. 1183. CAPITVLA HERARDI] Capitula ista placuit conjungere cum Capitularibus Regum Francorum, quia videntur sumpta esse ex Capitularibus, ut adnotamus in margine uniuscujusque capituli.

Pag. 1190. c. 39. PRO QVIBVS ORARE] Olim in Notis ad Agobardum pag. 25. adnotavimus vetustum esse in Ecclesia morem orandi pro Regibus & Principibus. Quod confirmari multis testimoniis possit. Et tamen vir plurimæ lectionis Christianus Lupus, novitate rei commotus, acerbè adversum me insurgit in tomo tertio commentariorum suo-

rum pag. 425. & omnino contendit falsa esse Tom. I. quæcumque de eo argumento scripta à me sunt. Laudo conatum hominis, sed requiro modestiam. Alibi autem commodior erit locus refellendi argumentationes ejus.

DE PASCHA ANNOTINA] Micrologus Pag. 1294. cap. 56. Romani annoinum Pascha quasi an. c. 93. nverfarium Pascha dicunt: quia antiquitus apud illos qui in priori Pascha baptizati sunt, in sequenti anno eadem die ad Ecclesiam convenire. siveque regenerationis anniversarium diem cum oblationibus solemniter celebraverunt. Sed quamvis hujusmodi anniversarium à paucis uspiam observetur, authenticis tamen libri ipsum observari debere innuunt, qui nobis lectiones & evangelia sub titulo Pascha annoini prescribunt. In lectionario quod sancto Hieronymo tribuitur, & Comes vulgo dicitur, ista leguntur in fine hebdomadæ secundæ post octavas Paschæ: *In Pascha annoino. Lectio apocalypsis &c. Quo loco vetus codex sancti Petri Bellocensis cap. 80. habet: In Pascha annotina. Et infra v. Nonas Maij cap. 82. in eodem codice scriptum est: Evangelium quod legitur in Pascha annotina. Vetus Breviarium Parisiense: De annoino Pascha nota quod debet semper fieri in crastino octavarum Paschæ anno revoluto aut non revoluto, nisi revolutio in quadragesima evenerit. Item in alio Breviario Parisiensi MS. in bibliotheca Colbertina: *L'Annotif Pasquel doit estre tousjours fait en l'année revolote, se il ne avient en Karesme. Hic emendandus est Guillelmus Durandi, cujus hæc sunt verba ex Rationali divinatorum officiorum lib. 7. cap. 38. Annotativum Pascha vocatur quando aliquis diem quo baptizatus est celebrat annuatim. Vbi nemo non videt legi debere annotivum, ut tum dicebant pro annoinum. Hanc emendationem esse veram probant duo Rationalis exemplaria manuscripta in bibliotheca regia & vetus editio Romana anni MCCCCLXXIII. ubi legitur annotivum Pascha, non annotativum. Veteres glossæ Latino-Græcæ: Annotini, *ἐπιτοια, ἐπιτοια.* Et Græcolatinæ: *Επιτοια, annuus, anniversarius.* *Επιτοια, annuus, anniversarius, anniculus.* Columella lib. 4. cap. 24. de vinea colenda: *Vngues custodum annoinos refecato.***

AD TOMVM SECVNDVM.

TOM. II. Pag. 1. VVARINI] Vocatur vir illuster in præcepto Ludovici Pij quo confirmat commutationem de villa Cluniaco inter eum & Hildebaldum Episcopum Maticonensem factam, quod extat in Notis ad Bibliothecam Cluniacensem. Ei Karolus Calvus abbatiam Flaviniacum dedit. Series Abbatum Flaviniacensium edita à Labbeo: *Marianus successit DCCCXLV. Indictione VIII. & Volfaldo sedem reliquit. Quo migrante, Vvarinus Comes dono Imperatoris Karoli præfuit vice Abbatis. & sub eo Sarulfus Diaconus. Item Hugo Abbas Flaviniacensis: Marianus anno 1. Caroli viguit. Volfaldus in anno octavo. Vvarinus Comes & Sarulfus Decanus in anno x. Hæc erat seculi illius ac sequentis publica in aliquot locis disciplina. Annales*

Bertiniani: Anno Domini DCCCLXXVII. TOM. II. *Hiludovicus Abbas monasterij sancti Dionysij & nepos Caroli Imperatoris ex filia majore natus Rotrude v. Idus Januarij obiit. & Carolus Rex abbatiam ipsius monasterij sibi retinuit, causam monasterij & conlaborationem per Præpositum & Decanum atque Thesaurarium, militie quoque curam per Majorem domus sua commendatione geri disponens. Karoli itaque Calvi tempore Gerardus fuit Decanus monasterij sancti Dionysij, & Franco Præpositus, ut patet ex præceptis ejusdem Karoli pro eodem monasterio. Anno DCCCLXI. Bernardus Comes Arvernorum erat Abbas sancti Iuliani Brivatensis, & Adalgifus sub eo Præpositus. Vetus charta Brivatensis data anno DCCCLXI. mense Maio: *Sacro sancta Ecclesia* KKKK ij*

Tom. II. *clesia sancti Iuliani martyris vico Brivate, ubi in Christi nomine Bernardus gratia Dei Comes super ipsam casam Dei rector praeesse videtur, seu & Adalgisus Prapositus super ipsam catervam sancti Iuliani custos praeesse videtur. Item Guillelmus Dux Aquitaniae, ut patet ex veteri charta anni DCCCXCVIII, in qua haec leguntur: Ego in Dei nomine Guillelmus Comes, Archiepiscopus, atque Dux cedo Deo sacrosanctae Ecclesiae sancti Iuliani martyris, qui requiescit in vico Brivate, ubi ego dono regio abbatali videor fungere officium, Prapositumque nomine Heldefridum sub me ad custodiendam canonicam vitam cum Canonicis sub nobis constituis habere videor. Item in alia charta data anno DCCCXIII, idem Guillelmus sic loquitur: Adite serenitatem nostram Arlebaldu Ecclesiae Brivateni ad nos Prapositus institutus. Denique in alia charta eiusdem Ecclesiae Brivateni data anno quarto regni Karoli simplicis: Sacrosanctae Dei Ecclesiae Brivateni vico sita, qua vir beatus Iulianus martyr requiescit cum sociis suis, & cui Guillelmus Comes & Abbas praeesse videtur, necnon Erlefredus Prapositus, seu Nelardus Decanus. Item alia data anno secundo regnante Ludovico filio Karoli Regis: Sacrosanctae Dei Ecclesiae sancti Iuliani martyris vico Brivate &c. quare in Christi nomine Vvarinus gratia Dei Comes super ipsa casa Dei rector praeesse dicitur, ubi in Dei nomine Adalgisus Prapositus super ipsam catervam custos praeesse videtur.*

Pag. 6. c. 3. **FAVENTE DEO**] Codex Metensis: favente Domino nostram magnificentiam observatam promittimus.

Ibid. c. 4. **MEMORABILI**] Ita Sirmondus & tria vetera exemplaria. Sed Bellovacensis habet memoriali.

IUSTITIAE RATIONEM] Codex Met. iustitiam & rationem.

Ibid. c. 6. **ADNECTERE**] Ita omnia vetera exemplaria. In editione Sirmondi legitur advertere.

Pag. 7. **IN LOCO QUI DICITUR IUDICIUM**] Charta Hugonis Primicerij Metensis edita a Meurisso in historia Episcoporum Metensium pag. 112. villam nuncupatam Iudicium sitam in pago Metensi. Sic enim illic legendum est, non verò Vigiam. Praeceptum Karoli Calvi de Ecclesia quae est in villa Iustia: quandam capellam in pago Mosensi in villa Iustia.

Pag. 9. c. 2. **SOLVS REX ET SACERDOS**] Ista repetuntur infra tit. 27. cap. 15. pag. 120. Idem Deus in carne veniens, qui solus Rex fieri potuit & sacerdos. Ita tum putabant nostri, Hincmarus episc. 43. nomine Karoli Calvi scripta ad Hadrianum II. pag. 712. Et per Regem Regum ac summum Pontificem cunctarum Pontificum, qui solus Rex & sacerdos fieri potuit. Fortius urget epistola 41. eiusdem Hincmari ad Hadrianum pag. 695. in qua ad eum scribit nomine procerum Francicorum Papam Romanum non posse simul esse Regem & Episcopum: Et petite Dominum Apostolicum ut quia Rex & Episcopus simul esse non potest &c. Insuper hic Baronius adversus Hincmarum, furiosum illum vocans atque dementem, quia dixerat regna bellis quaeri, victoriis propagari, & non Apostolici vel Episco-

rum excommunicationibus obtineri, istumque si- Tom. II. mul Regem & Episcopum esse non posse. Sanè postea persuasum est Romanensibus Papam esse Regem, ut supra adnotavimus ad cap. 5. 19. libri quinti. Sed ista opinio nondum stabilita erat aro Hincmari. Immo altera certa videbatur. Itaque tum capitale non erat si quis regnum dixisset in Ecclesia non esse; adeoque Hincmarus extra culpam tunc erat, quamquam non extra invidiam. Sic sancto Bernardo fas fuit libris de consideratione scribere ad Eugenium tertium. Alia fuere Baronij tempora, quia manu sub dominantis erat.

EPISCOPIS PRIVATE] ut Remensis & Aurelianensis, de quibus in titulo seq. cap. 9. 10. **SAMUEL PROPHETA**] Amicus noster Pag. 11. Ioannes Baptista Cotelarius in Notis ad librum quartum constitutionum apostolicarum pag. 221. admonet legendum heic esse Semeias pro Samuel. Haec sunt ejus verba: In Capitularibus Caroli Calvi tit. 2. cap. 4. corruptè editum est Samnel pro Semeias vel Semeas. Qui autem his locis adnotarunt ad marginem textum III. Regum x. 1. 30. de Abia, immemores erant consimilis alterius de Samea eiusdem libri cap. 12. in Graeca editione, quam etiam Theodoritus ac Procopius explicant.

IN VERNO PALATIO] Capitularium isto. Pag. 11. rum auctorem se esse docet Lupus Abbas Ferrariensis in epistola 42. in qua loquens de Karolo Calvo, haec ad Hincmarum Remensem Archiepiscopum scribit. Si consilis, inquit, quae in Verno quaesita & inventa sunt adquevisses, iam enim in pace regnare fecisset ille de quo sacra continent littera: Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum. Canones eosdem sive, ut vos vocatis, capitula meo stilo tunc comprehensa vobis direxi: de quarum equitate credo atas posteriori iudicabit, & devotionis meae non erit immemor cordam renūmque scrutator. Certè multa sunt in his canonibus sive capitulis quae ita Lupum spirant ut probris necesse sit fateri unius ejusdemque auctoris eos esse cum epistolis Lupinis. Ex eo potro Karolus, quem Lupus perstringit ob non servatos canones Vernenses, excusari posse mihi videtur quòd ei nondum innotuissent, ut conqueruntur Episcopi synodi Meldensis, qui ob eam causam putant immisissos à Deo Nortmannos, velut ultores.

HLVDOVICVS S. DION. ABBAS] Auctor annalium Bertinianorum ad annum DCCCXLVII. ait eum fuisse nepotem Karoli Imperatoris ex filia majore natu Rotrude, illa nimirum qua Constantino Graecorum Imperatori desponsata fuerat anno DCCCLXXXI. & obiit anno DCCCX. VIII. Idus Junij, quam ceteri temporum illorum scriptores docent majorem natu seu primogenitam filiarum Karoli M. fuisse. Quare mirum est virum clarissimum Philippum Labbeum scripsisse hunc Ludovicum fuisse filium Rotrudis filiae naturalis ejusdem Karoli, nullo interim istius rei auctore laudato. Roriconis potro Comitris filium fuisse Ludovicum vulgò tradunt scriptores nostrates.

REDISTIS AD PACEM] nimirum in synodo secus Theodonis-villam habita in loco qui Iudicium dicebatur, ut vidimus in titulo proximo.

IMMO PLVSQVAM CIVILEM] Haec ad. Pag. 25. c. 2.

T O M . II . dita sunt ex antiquis exemplaribus. Deertant enim in editione Simondi. Hincmarus epist. 9. cap. 5. *Nunc autem quia civile & plusquam civile bellum inter Christianos instare opinamur.* Imitatum ex Luciano in initio Pharsaliz: *Bella per Amatibus plusquam civilia campos.*

Pag. 16. c. 3. **DIRECTI A VESTRA MANSVETUDINE**] Legatos regio quaquaversum ad monasteria mitti postulat synodus qui vitam & mores monachorum inquirant, & ad Principem postea referant. Quam disciplinam videmus constitutam in Concilio Moguntiaco iussu Karoli Magni celebrato. Suprà lib. 5. cap. 143. *Dignum ac necessarium est ut Missi nostri per quaque loca divelli simul cum Episcopis uniuscujusque diocesis perspicant loca monasteriorum &c.* Invenimus nos in vetustissimo codice Sangallensi capitula quedam ad monachos pertinentia, quibus præfixus erat hic titulus: *Capitula novitiarum de his in quibus præceptum regule & constitutiones novellorum Conciliorum acutius nos considerare & promptius exercere iussu imperialis ammonet.* Ex quibus verbis colligi potest capitula ista edita fuisse post Concilium Aquisgranense anni MCCXVI. & post conventum Aquisgranensem Abbatum. Habemus præterea ex eadem bibliotheca Sangallensi duodecim capitula monachorum ad Augiam directorum, in quorum præfatione ad Abbatem ista leguntur: *Dum regulares monachi venerint, qui iussu imperialis tota canobia genis nostra, ubi opus fuerit, regulariter instruere debebunt.* Vide epistolam 63. Lupi Ferrariensis, & que nos diximus ad epistolam duodecimam ejusdem Lupi.

Pag. 17. c. 9. **REMORVM ECCLESIAM**] Interim dum sedes Remensis sine pastore erat, Lupus Catalaunensis Episcopus episcopale illic officium exercebatur iussu Karoli Regis. Concilium Suesfionense II. actione vi. *Surgens idem Lupus porrexit volumen in quo continebatur, quia metropolis Remorum Ecclesia carebat pastore, iussu est regis litteris Domini Caroli ut in confessione christiatis & in aliis necessitatibus, videlicet ut sua marri Ecclesie, pro sua possibilitate in ecclesiasticis negotiis consulere procuraret.* Vide Floardum lib. 3. cap. 11.

Ibid. c. 10. **AGIVM**] Ordinatus fuerat Episcopus Aurelianensis anno MCCCLIV. ut colligitur ex veteri charta sancti Aniani Aurelianensis in qua ipse annunt. MCCCLIV. Indiç. II. comparat cum anno undecimo ordinationis sue. Extat in antiquitatibus ejusdem Ecclesie à clarissimo Huberto editis. Obtinuit autem Agius à Karolo Calvo præceptum de quibusdam villis ad Ecclesiam Aurelianensem pertinentibus.

Ibid. c. 11. **DE PRÆLATIONE DROGONIS**] Sergij II. litteras de prælatione ista edidit Simonus ex veteri codice sancti Arnulfi Metensis; & in postica parte folij in quo litteræ illæ descriptæ sunt, ista leguntur: **H V N C L I B R V M D R O G O A R C H I E P I S C O P U S D E D I T A D S A N C T V M A R N V L F V M .** De negotio potro de quo agitur in isto capite synodi Vernensis vide lib. 5. de concordia sacerdotij & imperij cap. 44. §. 8. & lib. 6. cap. 19. §. 3.

Pag. 19. **VVENILONIS**] Archiepiscopi Senonensis. **ERCHANRADI**] Episcopi Parisiensis. Duo,

ut alibi diximus, fuere Episcopi Parisiensis istius nominis. Et prior quidem sedet regnante Karolo Magno; iste vero sub imperio Ludovici Pij & Karoli Calvi, successoremque habuit Aneam. Vetus catalogus Episcoporum Parisiensium: *Deodofridus Episcopus, Erkanradus Episcopus, Ermanfredus Episcopus, Inehadus Episcopus, sicem Erkanradus Episcopus, Aneas Episcopus.* Ex his Erkanradus, Ermanfredus, & Inehadus omitti sunt in Gallia Christiana. Erchenradi tamen istius nominis primi & Inehadi mentio extat in præcepto Ludovici Pij pro Ecclesia Parisiensi: *Vir venerabilis Inehadus Parisiæ urbis Ecclesie Episcopus detulit serenitati nostre quandam auctoritatem quam Dominus & genitor noster bone memoria Karolus gloriosissimus Imperator ad petitionem prædecessoris sui Erchenradi ipsius civitatis Episcopi fieri iussit.* De Inehado jam facta est mentio suprà pag. 1061. De Ermanfredo nihil reperire potui. Itaque cum Erchenradus cathedram Parisiensem tenuerit, tempore Karoli Magni, & Inehadus eidem præfuisse reperitur anno XI. imperij ejusdem Karoli, manifestum est Ermanfredi pontificatum non fuisse diuturnum. Erchenradus secundus obtinuit à Karolo Calvo confirmationem quarundam villarum quas Inehadus Ecclesie Parisiensi dederat, & obiit anno MCCCLVI. aut circiter, ut dicitur ad formulam nonam promotionum episcopaliū.

IMMONIS] Noviomagensis. Vetus catalogus Episcoporum Vitromandensium: *Pleon, Guandelmarus, Ramgarius, Falvardus, Emmo martyr.* *Iste occiditur anno Domini DCCCLX.* Ad eum scribit Lupus Abbas Ferrariensis epist. 41.

VOCATI ARCHIEPISCOPI] id est, designati seu nominati, ut nos hodie loquimur. Floardus lib. 2. cap. 18. de Vulfario: *Jam quoque vocatus Episcopus, adhuc etiam antequam ordinaretur.* Idem lib. 3. cap. 23. *Item pro acceleranda ordinatione Berardi Ecclesie Verdunensis electi & vocati Episcopi.* & cap. 24. *Adalgario vocato Episcopo.* Vetus charta Viennensis data anno duodecimo imperij Karoli Magni: *Per consensu Domno & seniore nostro Bernardo vocato Archiepiscopo.* Hinc ergo colligi potest Bernardum fuisse factum Archiepiscopum Viennensem anno duodecimo imperij ejusdem Karoli. In nonnullis quoque chartis Viennensibus scriptum est *Agilmarus vocatus Archiepiscopus.* Sic in Concilio Narbonensi habito sub Karolo M. legitur adfuisse Raganboldus Diaconus, Diniensis vocatus Episcopus. Facile enim assentior clarissimo scriptori annalium ecclesiasticorum Francorum, qui de electo & nondum consecrato Episcopo Diniensi heic agi putat. Vide Notas ad epistolam 89. Lupi Ferrariensis.

EXACTATIONES] Vetera exemplaria Bel-

lovacensè & Metensè habent *exalliones.* **APVD TOLOSAM**] Hinc colligi posse videtur Karolum coëgisse Tolosam ad dedicationem. Nam præcepta ejus data *dum obfideretur Tolosa* annotantur esse data *in monasterio sancti Saturnini prope Tolosam*, hæc verò capitula acta dicuntur *apud Tolosam.* Vir clarissimus Guillelmus Catellus lib. 3. Memoriarum historię Occitanicæ

- T o m. II. pag. 560. existimat Tolosam à Karolo captam sub finem mensis Iunii, argumento petito ex titulo istius Capitularis.
- Pag. 13. c. 4. POPULI ERRATA INQUIRANT] Inquisitio secundum quam Episcopus inquirere debebat de vita & moribus laicorum extat apud Reginonem in fronte libri secundi de ecclesiasticis disciplinis.
- Pag. 16. c. 9. DVOS SCILICET] Antea legebatur *duos*, eaque lectio optima est. Sed nos sequi volumus auctoritatem veterum exemplarium, quae *duos* habent. Notum est synodum frequenter masculini generis fuisse per illas tempestates.
- Ibid. tit. 6. PRÆCEPTVM CONFIRMATIONIS] Editum fuit à Francisco Didaco in historia Comitum Barcinonensium lib. 2. cap. 4. ex chartulario Ecclesiae Barcinonensis, ex quo nos quoque exemplum habemus. Hinc ergo illud emendavimus. Putavit vir doctissimus Petrus Casanova præceptum illud esse supposititium, multaque argumenta protulit ut falsitatem ejus adstrueret. Sed illa tanti non sunt ut adversus illud præjudicare possint, quod planè sapit modum loquendi illorum temporum, & nihil habet historice veritati contrarium. Quòd si suppositum fuisse contenderemus, necessariò fatendum esset fraudem istam admittam esse eo tempore quo veteri libro insertum est ex quo Didacus illud emisit in publicum. At seculi illius stili adeo alienus erat à stilo ævi Carolini, ea ætas adeo rudis ut certò pronuntiaripotuit neminem tum fuisse qui potuisset tale figmentum componere.
- TERRACIVM CASTELLVM] Infrà tit. XLVI. cap. 2. *Castrum Terracinesè*. Hodie Terrassa in diocesi Barcinonensi, uti pluribus dictum à nobis est in dissertatione de episcopatu Egarensi.
- Pag. 30. IN MON. S. SATVRNINI] Habemus nos plurima Karoli Calvi præcepta hoc tempore data in monasterio sancti Saturnini, à die nimirum quinta ante Idus Maias usque ad V II. Kalendas Julias. Vnde colligi debet Karolum illic fuisse per mensem Maium & Iunium.
- EPISCOPOR. AMMONITIONE] Annales Bertiniani ad annum DCCCXVI. *Carolus apud villam sancti Remigij Sparnacum nomine contra morem conventum populi sui generalem mense Iunio habuit, in quo Episcoporum regni sui pernecessaria admonitio de causis ecclesiasticis ita flocci pensa est ut vix unquam reverentia pontificalis Christianorum duntaxat temporibus sic posthabita legatur.*
- Pag. 32. c. 22. PRECARIÆ AVTEM] In canonibus Abbonis cap. 7. caput istud citatur ex libro *Conciliorum tertio capitulo xxij*. Ad quem locum Mabillonius ita disserit: *Cum verò ex libro Conciliorum tertio id citet Abo, innuit fortasse Concilium Meldense suo tempore in codicibus MSS. habuisse rationem libri tertij inter Concilia quæ à Caroli Calvi principatu ad eum annum celebrata fuerant. Ego simpliciter interpretor canonem istum Meldensem descriptum fuisse in libro tertio Conciliorum, habita ratione bibliothecæ in qua Abbo lucubrationem istam conficiebat, quemadmodum in testamento Riculfi Episcopi Helenensis legitur libros legis duos, unum Romanum, alium Gothorum, quorum iste poterat citari tanquam*
- liber secundus legis. Chronicon Centulense lib. T o m. II. 3. cap. 3. *Canones collecti de diversis Conciliis volu. I I.* Possent adferri & alia exempla. Sed puto rem istam non indigere ampliori probatione.
- REGIA DISCRETIONE] Puto meliorem esse lectionem codicis Pithæani, in quo scriptum est *discretionem*.
- DE QVINQUENNIO IN QVING.] In Pag. 13. vetustissima collectione bibliothecæ Tellerianæ ista legi de precariis: *Statuimus & manemus quatenus lex per omnia de Ecclesiarum precariis servetur canonica, ut post quinquennium renovetur. Si verò expleto quinquennio renovata non fuerint, censemus ut vigorem habeant nullum. Ideo talia decernimus, quia nolimus ut res alienentur Ecclesie nec priventur. Hoc capitulum in Nicæna synodo relictum est, conlaudatum, & confirmatum, demumque in diversis synodis & Conciliis à sanctis patribus est sollempniter roboratum.*
- PROPTER SVAM QVIETVDINEM] Vi- Ibid. c. 18. de quæ suprà pag. 1127. dicta sunt de hoc argumento.
- ORNARI] In codice Pithæano legitur, *hortentur & compellant.*
- HOSPITALIA SCOTTORVM] Infrà tit. Pag. 14. xxvii. cap. 10. *Hospitalia peregrinorum, sicut c. 40. sunt Scottorum.* Beatus Rhenanus lib. 2. rerum Germanicarum pag. 96. *Extat in volumine legum Francicarum caput Meldense synodi quo Rex admonetur ut hospitalibus tam regis quam Scotticis prospiciat, quorum res in longè alium usum ab improbis hominibus vertantur.* Vide Sirmondi Notas ad hunc locum.
- FVNITVS] Leg. *funditus*, Error fuit typographi.
- IDEM] Codex Bellovacensis, *id est*. Frequenter ista vocabula permittantur in veteribus libris. Exempla passim suppetunt.
- PRIOR DEFINITIO] Ista videntur sumpta ex epistola Innocentij Papæ ad Exuperium c. 68. Episcopum Tolosanum, in qua sic legitur: *De his observatio prior durior, posteriori interveniente misericordia inclinatio est.*
- DE ALIENO VELLE] Codex Metensis Pag. 18. habet, *de alieno velle facere luctu compendium, c. 72.* ut apud sanctum Gregorium & Reginonem. In Bellovacensi & in meo, *de alieno nullo facere luctu compendium.* In Trecenti, *de alieno nullo facere luctu compendium.* In Pithæano, *de alieno nullo facere compendium.* In Tiliano, *de alieno nullo facere lucri compendium.*
- LANTVVERI] In calce codicis sancti Remigij Remensis habentur excerpta antiqua ex libro Capitularum Domni Karoli & Domni Hludovici Imperatorum, inter quæ legitur ista adnotatio: *Et quia in hostem aut propter terram defendendam aut propter terram adquirendam iur, de lantverii, id est, de patria defensione, non aliter nisi secundum istum modum in lege aut in capitulis Imperatorum scriptum habemus nisi in anterioribus capitulis de pauperibus Francis, qui si non habent unde heribannum persolvant, ut se in servitium Regis tradant, & tandem in eodem servitio maneat usque dum ille heribannus fiat persolutus. Et si mortuus fuerit in eodem servitio, heredes ejus suam hereditatem recipiant, & nec*

Tom. II. & nec de libertate nec de ipso hanno obnoxij fiant. Similiter in posterioribus capitulis de pauperibus Franci ibidem scriptum invenimus ut unusquisque Comes describat quoniam sint in suo comitatu qui per se hostem facere non possunt, ut alios adfanniant, sicut ibi scriptum est.

Pag. 50. HERIMANNVS] Vide præfationem nostram ad dialogos Antonij Augulini de emendatione Gratiani cap. 10.

PERSEVERANTIA LEVITATVM] id est, jocosum ac facetiarum. Infra tit. XII, cap. 1. de eodem Herimanno legitur cum sape ineptire solitum. Concilium Ticinense anni DCCCL. c. 4. Purgetur sanè ab omni levitate atque jactantia dignitas episcopalis.

IBID. c. 3. CARNVTVM] Codex Pithæanus habet Carnotam.

FATEREVR] diceret. Flodoardus lib. 3. cap. 21. se absolutum à prefato Theodorico fuisse fatebatur. Et cap. 26. neurum se concessisse vel concessuram esse fateatur. Hincmarus epist. 41. ad Hadrianum Papam: cum ipse Rex Carolus fateatur hanc regni partem sibi à patre Ludovico Augusto consensu iam Episcoporum quam ceterorum procerum totius imperij traditam. Ivo parte 6. cap. 324. per scripturam se probaturum esse fateatur. Sunt in ipsis Capitularium libris plurima istius rei exempla.

Pag. 51. RAGAMFRIDVM] Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 28. scribit Ansolde, Gerolo, & Hadrico pro inquisitione ejusdem fratris Ragamfredi ministerialis sui; & ut, si necesse esset, libera salvaque custodia detineretur ne aufugeret, sibi que adduceretur. Mandans etiam eidem Ragamfredo, ex auctoritate Dei ac sua precipiendo, ut cum ipsis in eadem permaneat inquisitione; cui etiam, postquam recesserat, in alienis parochiis immoranti litteras mittit, revocans eum auctoritate canonica ut ad metropolim suam redeat & ejus se humilitati repræsentet; vel si de ipsius judicio queritur, synodo regulari adesse festinet. Hinc ergo colligi posse videtur Ragamfredum ministerialem Hincmari eundem fuisse qui heic Diaconus Remensis Ecclesiæ dicitur. Apud Doubletum in historia monasterij sancti Dionysij pag. 778. extat præceptum Karoli Calvi datum anno DCCCXLV. cui subscriptus reperitur Ragemfredus notarius ad vicem Ludovici.

Pag. 53. ISTA CAPITVLA CONSTITVTA] Codex Metensis hæc tantum habet: Capitula Karoli Regis junioris facta in monasterio sancti Medardi. Brevius in Divionensi: Capitula Karoli Regis filij Hludovici. Capitula autem ista renovata sunt anno DCCCLVIII. apud Compendium.

Pag. 60. NEC BENE. N. PRECARIO IVRE] sive jure beneficiario & usufructuario, ut legitur in præcepto Karoli Calvi pro monasterio sancti Germani Autissiodorensis. Ex hoc potè præcepto, ut illud quoque observemus, colligitur res Ecclesiarum in precariam traditas, tamen earum proprietates ad Ecclesiam pertinuisset, publicari & ad fiscum transferri potuisse propter negligentiam possessorum, id est, si possessores non implerent functiones regales sive servitia regalia, ut tum loquebantur, quibus res precario possessa Tom. II.

erat obnoxia. Itaque cum Adelbertus quidam negligentie suæ pœnas daret, fiscus cepit possessiones ejus, etiam eas quas precario tenebat à monasterio sancti Germani Autissiodorensis. Eas verò non aliter recipere potuit monasterium quam per novam Principis concessionem.

SECVVNTVR CAPITVLA] Titulus horum capitulorum sic habet in antiquis exemplaribus Palatino & Metensi: Capitula Lotharj Imperatoris & Karoli Regis facta in palatio Valentianis.

SILVATICO] Codex Bellovacensis habet Silvaco. Extant Karoli Calvi diplomata data in Silvaico palatio regio, quod alibi Silvagium quoque vocatur.

OCCASIONIBVS] In codice Palatino, in Metensi, & in Bellovacensi legitur occupationibus. mendosè tamen. Vide quæ supra adnotata sunt pag. 1045. extrema.

PERFICERE] Idem codices habent adimplere.

PARABOLAVERT] locuti sunt. Homilia incerti auctoris in vetustissimo codice S. Galli: Surdos fecit audire, mutos parabolare.

POENITENTIA] Codex Bigotianus habet sententia.

OTLINGVA SAXONIA] Commemoratio de mansionibus & novalibus sancti Salvatoris Cenomanensis: In Aulingua Saxonia unum. Extat præceptum Karoli Calvi in quo legitur illum Atroni fidei suo dedisse villam Heidram sitam in comitatu Bajocacinsè in pagello qui dicitur Orlingua Saxonia. Itaque si quis villam illam monstraverit, simul situm Orlingux Saxoniae demonstrabit.

ARCISISIS] Codex Metensis habet Archie. Palatinus Archiepis.

HOC EST SACRAMENTVM] In codice Pithæano legitur: Hoc est sacramentum quod sibi res fratres Francorum Reges mutud juraverunt.

PRÆCEPTVM CONFIRMATIONIS] Ideo illud addidimus Capitulis Karoli Calvi quia apertius quàm alia loca ostendit qualiter se gerent Principes in constituendo certo numero Canonicoorum in quapiam Ecclesia.

APVD BONOILVM] vicum agri Parisiensis, ad quem ex Burgundia partibus convenisse Vvarinum & Bernardum Comites anno DCCCXXXIV. narrat auctor vite Ludovici Pij. Eiusdem loci mentio est in epistola 18. Lupi Ferrariensis & apud Hincmarum in præfatione posterioris refutationis Gotthelcalci. Existimabat autem apud Bonoilum loqui cujus acta heic extant, Lupum de alio quodam superiore. Et nos quidem in Notis ad Lupum adnotavimus fieri posse ut indictus conventus fuerit ad Kalendas Julij, sed Augusto demum mense celebratus. Nunc verò addimus rem esse omnino certam. Habemus enim præ manibus privilegium sanctorum Præsulum apud Bonoilum villam Concilium celebrantium VIII. Kal. Septembris, cui juxta mandatum Karoli Regis interfuit & subscripsit Lupus hoc modo: Ego Lupus Abba in Dei nomine subscripsi. Interim verò donec privilegium illud edatur, puro me rem gratam facturum le-

T O M. II. Etoribus si heic nomina Episcoporum & Abbatum descripsero qui Concilio isti interfuerunt. Amalricus Turonensis Archiepiscopus, Vvenilo Senonensis, Hincmarus Remensis, Paulus Rotomagensis, Heribaldus Episcopus Autissiodorensis, Erchenradus Parisiensis, Rothadus Suedionensis, Teutboldus Lingonensis, Hirminfridus Bellovacensis, Balfridus Bajocensis, Herluinus Constantinensis, Herpinnus Silvanectensis, Guntbertus Ebroicensis, Ionas Aduensis, Hariardus Lexoviensis, Hildebrannus Sagientis, Hildegarius Meldensis, Immo Noviomensis, Agius Aurelianensis, Frotholdus Carnotensis, Pardulus Laudunensis, Elmeradus Ambianensis, Remedius Abrincatenis, Godelladus Cabillonensis, Braundingus Maticonensis, Prudentius Tricassinus, Dodo Andergavensis, Aetardus Nannetensis, Ludovicus Abbas sancti Dionysij, Adalardus Abba, Lupus Abbas Ferrariensis, Heinhardus Abbas, Frodinus Abbas, Odo Abbas Corbeiensis, Hunfredus Abbas Dervensis, Bernardus Abbas, Gaudenus Abbas, Abbo Abba, Arcamboldus Abba, Georgus Abba, item Abbo Abba.

CLERICIS] In codice Bellovacensi deest hæc vox, præque illa legitur *Amus*.

ADALARDVM ABBATEM] Hemeræus in Augusta Viromandorum edidit præceptum Karoli Calvi pro Ecclesia sancti Quintini, in quo ista leguntur: *unâ cum carissimo nobis Comite Adalardo, qui & Abba præfixi canobij.*

ILLI EPISCOPO] In codice Palatino & in Metensi legitur: *Hanfrido venerabili Episcopo, Inghisalco & Berengario Comitibus & ministerialibus ac fidelibus Missis nostris in Domino salutem.* In Bigotiano verò sic: *dilecto nobis Iona venerabili Episcopo & Isimbardo inlustris Comiti Missis nostris salutem.* Vide supra pag. 70. tit. 14. cap. 11.

FIDELIVM NOSTRORVM] Horum unus fuit Hudalricus Comes & Marchio, ut colligitur ex duobus præceptis Karoli Calvi pro Fredaldo Archiepiscopo Narbonensi; quæ cum data sint in Carisiaco palatio xv. Kal. Mart. anno xvii. regni ejusdem Karoli, hæc à manu antiqua in calce unius leguntur, *Hudalricus inclitus Comes & Marchio hoc ambaxiavit*, in alio verò, *Hudalricus inclitus Marchio hoc ambaxiavit*. Idem fortasse nominatur Odalricus infra titulo xxvi. extremo, & in præcepto Karoli Calvi dato anno xv. quod extat in chartulario Ecclesie Helenensis lib. 1. cap. 4.

ITEM CAPITVLA] Edita sunt ex veteri codice bibliothecæ Bigotianæ. Non extant enim in aliis codicibus. Sunt autem missa ad Missos dominicos, ut patet ex præfatione.

ADVNNTIATIO KAROLI] Titulus iste non extat in codice Palatino, neque in Metensi. Ejus verò loco ista substituantur: *Capitula Karoli & Lotharij Regis nepotis ejus in Valentiana.*

NOSTRVN SENIOREM] Ludovicum Pium Imperatorem, Karoli & Ludovici patrem.

OCCASIONIBVS] Ita veteres libri & editio Sirmondi. Nos tamen mutavimus propria auctoritate, quia constabat emendationem esse

certam & necessariam. Sic supra in præfatione tituli xiv. perperam scriptum est *occupationibus* in quibusdam codicibus, ut illic monuimus. Infra hoc titulo in adnuntiatione Karoli legitur: *ex parte pro salibus occasionibus &c.*

ISTE MEVS NEPOS] Lotharius Rex Austrasie, Lotharij Imperatoris filius.

PER MEI AVVNCVLI] Sirmondus ediderat *per meos avunculos*. Emendatum est ex li. 5. i. bro Metensi.

MEORVM FIDELIVM] Sic restitutum est ex codice Palatino.

MEI AVVNCVLI] Sirmondus & aliquot antiqua exemplaria habent *meis avunculis*. Sed in Palatino scriptum est *meorum avunculorum*. Certum est autem legi debere uti nos edidimus.

SACRAMENTA APVD CARISIACVM] Ibid. tit. 14. Edita primò fuerunt à Petro Pithæo inter scriptores cœtaneos historiae Francorum.

VOLVNTARIE] Iubenter. quod Franci dicunt *voluntiers*. Infra pag. 127. *Voluntariè vobis dono consitiam*. Et pag. 144. *Voluntariè faciam*. Pap. 170. cap. 2. *Voluntariè illi erat facti diligens parvus &c.*

DIVINIS LEGIBVS] id est, sacris canonicis & humanis sive civiles, ut dicitur infra cap. 5. & tit. xxxii. pag. 148. c. 6. & pag. 150. cap. ult.

SANCTVS CYPRIANVS] in tractatu de duodecim abusionibus seculi, qui falsò adscriptus est Cypriano. Illic in duodecima abusione leguntur ea quæ in capite isto commemorantur.

EIDEM PROCVRABO] Leg. *eidem conciliare procurabo*, ut est in codice Bellovacensi. Sirmondus edidit, *consiligare eidem procurabo*. Sed idem postea in editione Conciliorum reposuit *eidem conciliari procurabo*.

BRITONES COMMVNICANTES] Leg. *Britones excommunicatis communicantes*.

KAROLVM REGEM] In canonibus Abbonis Abbatis Floriacensis legitur, *Karolum gloriosum Regem*.

QVI PRÆF. A. INR. TENEBAT] Hanc clausulam non habet editio Sirmondi. Non extat etiam in canonibus Abbonis. Ac sanè si ea fuisset in codice quo is utebatur, eam non peremisset homo monasticarum rerum studiosissimus. Quare certum esse debet illam defuisse in aliquot exemplaribus istius synodi. Addita est autem ex libro Bellovacensi, ex quo etiam Sirmondus illam reposuit in tomo tertio Conciliorum Gallie.

REGVLARIS] Hæc vox non extat in canonibus Abbonis.

SANCTVS GREGORIVS] homilia decima in evangelia. Vide quæ supra pag. 1082. adnotata sunt.

CONSVETVDINE OLITANA] Inter epistolas Francicè scriptas ad Iosephum Scaligerum reperitur num. 79. epistola Ludovici Servini in qua caput istud refertur, & Servinus ingenue fatetur se nullibi reperire potuisse quæ sit illa consuetudo, Scaligerumque orat ut si quid de ea noverit, ad se scribat. Consuetudo olitana est

Pag. 84. c. 14.

Pag. 85.

Pag. 87. tit. 15. c. 1.

Pag. 95. tit. 14.

Pag. 97. tit. 15.

Ibid. c. 1.

Ibid. c. 2.

T O M. II consuetudo præca, vocabulo deducto ab *olim*. Hadrianus primus in epistola 71. Codicis Carolini, *olitana traditione*. Sic enim legendum, non *olitaria*. Idem in epist. 80. *Secundum olitanam patrum traditionem*. Item in epist. 85. *olitana consuetudo proclamatur*. Et epist. 95. *olitana regula*. Idem in epistola adversus Capitulare Karoli M. de non adorandis imaginibus: *olitana traditionem sancte catholice & apostolice Romana Ecclesia tenentes*. Epistola Formosi Papæ ad Episcopos Angliæ apud Spelmannum: *ab olitanis temporibus notissimum est*.

Pag. 133. **A D V E R S V S V V E N I L O N E M**] Et tamen ille sedem suam non amisit, sed Karolo Regi reconciliatus illam retinuit, ut docet auctor annalium sancti Bertini. Vide Notas ad epistolam 19. Lupi Ferrariensis.

Pag. 134. **O S C E L L V S**] Sita est ea insula in fluvio Sequana, haud procul Meleduno, ut patet ex annalibus Bertiniani ad annum DCCCLXI. Vide epistolam 125. Lupi Ferrariensis.

Q U I D A M A N O B I S D E F I C I E N T E S] Hincmarus in notitia de villa Noviliaco cap. 4. *Deinde Landrada uxor Donati, sed & filij eorum, pergente Karolo Rege ad obsidendos Nortmannos, qui in insula qua Oscellus dicitur residebant, cum aliis defecerunt*.

Pag. 135. **V I L L A B R E O N A**] Annales Bertiniani ad annum DCCCLVIII. *Karolus Rex per Catalaunos usque ad Breonam villam festinus graditur*. Præceptum Karoli Calvi de Masfaco & aliis villis Ecclesiæ Aurelianensis: *Altum in villa Breona in Dei nomine feliciter*. Vita sancti Corbiniani Episcopi Frisingensis cap. XI. *Roman pergendo, cum Breones perveniret, juxta sylvam quandam in castris manebat*. Vide Sirmondi Notas ad Capitularia pag. 778.

Pag. 136. **D E A B B A T I A S. C O L U M B Æ**] in urbe Senonensi. Vide autem omnino Notas ad epistolam duodecimam Lupi Ferrariensis.

E C H A R D V M] Comitum fortassis Ambianensium. Nam in vetustissimo codice sancti Petri Bellovacensis sic lego: *In Christi nomine. Anni circuli liber Comitum incipit, auctus à Theoticho indigno Presbytero rogatus venerabilis Hechardi Comitum Ambianensis*.

Pag. 138. **A T Q U E K A R O L V M**] Provinciæ Regem, Lotharij Imperatoris filium. Hinc ergo colligitur falsum esse quod in annalibus Metensibus scriptum est, hunc Karolum anno DCCCLVIII. mortuum esse. Præterea auctor annalium Bertinianorum docet eum interfuisse synodo Tullenensi apud Sablonarias anno DCCCLIX. quo tempore Karolus Calvus obtulit libellum proclamationis adversus Vvenilonem Archiepiscopum Senonensem.

C A P I T V L A A B O M N. C O N S E R V A N D A] In codice Palatino & in Metensi sic legitur: *Anno incarnationis Domini nostri Jesu Christi DCCCLX. Hæc sunt capitula venerabilium Regum Hlotharij, Hludovici, & Karoli, qua inter se firmaverunt * pridie Idus Jun. in pago Trejeclunse, juxta ipsum locum Trejeclunum. Ut omnium preteritorum malorum*.

Pag. 139. **P A R E M**] Sic emendatum est & heic & infra Tom. II.

ex codicibus Metensi & Palatino. Nam antea **T O M. II.** legebatur *fratrem*.

B A R C A N I A R E] Litteræ sancti Bernardi Abbatis Clarevalensis de compositione inita inter Hugonem Episcopum Autissiodorensis & Vvilelmum Comitem Nivernensem: *Si ad alios thelonearius Episcopi primus advenerit, & primus barginnaverit, tantum accipiet quantum curia Episcopi necesse habebit*. Puto vocem barginnare heic simpliciter significare ipsam emendi actionem, cum emptor à mercatore petit quanti merces suas vendere velit. Nam hodieque Lenovices eam actionem vocant barginnare. Nescio autem quid sit barganicum in præcepto Karoli M. quod à Doubleto editum est in antiquitatibus sancti Dionysij pag. 708. nisi sit locus ubi merces emuntur, ubi mercatus habetur.

P I S T I S] Annales Bertiniani ad annum DCCCLXII. *Carolus omnes primores regni sui ad locum qui Pistis dicitur, ubi ex una parte Audella & ex altera Audura Sequanam influunt, circa Iunij Kalendas convenire facit*. Vide reliqua.

D C C C L X I I.] In codice Divionensi & in Metensi ista referuntur ad annum sequentem.

A B A G R O] Hæc est lectio libri Divionensis. Pag. 155. Nam antea legebatur *ab ara*.

C I C V T A S V A N I T A T I S] Rectè idem liber. Nam in Metensi legitur *conitas vanitates*. Quam lectionem retinuit Sirmondus, quia non videtur exemplar Divionense.

E F F O S S A S V N T] Intelligendum id de factis sanctorum hominum reliquis in diversa loca delatis propter metum Normannorum, ut observatum est in Notis ad epistolam 110. Lupi Ferrariensis. Suppetunt autem istius rei innumera, ut ita dixerim, exempla.

I V X T A D E I P E R M I S S I O N E M] Antea legebatur *iuxta Dei permissione*. Emendatum est ex codice Metensi. Vide supra pag. 986.

Q U I S E L A V A T I N I V T O] Codex Divionensis, *qui se jactat in luto*.

A N N O I N C A R N A T I O N I S] Causam & originem istius conventus explicant annales Bertiniani. Præstat itaque integrum locum, tametsi prolixum, heic describere. Ludovicus Rex Germaniæ directis Missis blandiloquis ad fratrem suum Karolum, obviam sibi in territorium Tullensensem venire petit. Et quia Karolus cum Lothario antè alloqui noluit quam fratri suo causas diceret quæ ei in Lothario displicebant, non mediocri querela inde sermonibus est confictum. Tandem Karolus cum Episcopis qui secum erant, Ludovico & Episcopis qui erant cum eo scripto capitulatum ostendit pro quibus Lothario communicare volebat nisi profiteretur quòd inde aut certam redderet rationem aut secundum auctoritatem dignam ostenderet emendationem. Post quam professionem, sub hac convenientia Karolus & Episcopi qui cum eo erant in communionem Lotharium receperunt, & scriptas ac Consiliariis recitatas adnunciationes, quas de illorum conventu debuerunt populo nuntiare, usi consilio præcipue Ludovici & Lotharii Chountadi sui Consiliarij, Caroli autem avunculi, qui superciliosa, sed frivola & nec sibi adeo nec pluribus

Tom. II. » proficua more sueta scientia nitebatur, ne inno-
 » tescerentur populo cause quas Carolus Lothario
 » reputabat, penitus rejecerunt. Verum Carolus
 » contra eorum vota omnibus pleniter notum fecit
 » quia pro uxore contra evangelicam & apostoli-
 » cam auctoritatem relicta, altera ducta est, &
 » quia uxori Bosonis & Balduino, qui filium ejus
 » furatam fuerat in uxorem, excommunicatis com-
 » municaverunt, Lothario ante predictam confes-
 » sionem communicare volebat. Sicque condicen-
 » tes placitum sui conventus in futuro mense Octo-
 » brio in confinio Mosomagensis & Vonzenlis co-
 » mitatus, ab invicem fecerunt.

Pag. 165. c. 4. NEPOTI NOSTRO] Lothario Regi Lotha-
 ringia. Epistola autem Nicolai Papae scripta ad
 eundem Lotharium, de qua heic mentio est, quin-
 quagesima prima reperitur inter ejus epistolas. In
 calce autem epistolae quinquagesimae, quae in-
 scripta est Karolo Calvo, orat obtestaturque eum
 Pontifex uti epistolam ad Lotharium scriptam
 perferri diligenter ad eum curet, itemque eam
 quae ad Episcopos regni Astrasiae scripta erat, quae
 est quadragesima nona inter epistolas Nicolai.
 Eiusdem exemplar tradi petit Episcopis in regno
 Karoli constitutis. *Quae vero, inquit, quoniam
 nobis annuentibus in Galliam abitura repedavit,
 super ea Episcopis regni Lotharii scripserimus, in
 epistola quam eis misimus potestis agnoscere, cu-
 ji quae transcriptum exemplar venerandis antisti-
 tibus in regno vestro Ecclesiam Dei gubernantibus
 vestra tribui gloria faciat.*

Pag. 166. c. 5. QVADAM AVTEM NOBIS] nimirum
 quinquagesimam epistolam, in qua Nicolaus Ka-
 rolum oburgit quod cum initio resistisset Lo-
 thario divortium meditati, postea tamen foedera
 cum eo injisset, ac assensum suum illi dedisset.

FILIAM NOSTRAM IVDITH] Hincmarus
 apud Flodoardum lib. 3. cap. 23. *Hungario
 Episcopo pro excommunicatione Balduini, qui
 Iudith viduam Regis filiam sibi furatus fuerat
 in uxorem, unde & ab Episcopis hujus regni fue-
 rat excommunicatus. Ibidem cap. 26. Hincmarus
 monet Roricum Normannum ut eundem Baldui-
 num per episcopalem auctoritatem propter filiam
 Regis, quam in uxorem furatus fuerat, anathe-
 matizatum nullo modo reciperet.*

EXCOMMUNICAVERT] in synodo
 Sueffionensi anni DCCCLXII, ut patet ex an-
 nalibus Bertinianis.

Pag. 173. c. 2. AD MELDIS] Contigit istud anno DCCCLXII,
 ut docent iidem annales Bertiniani.

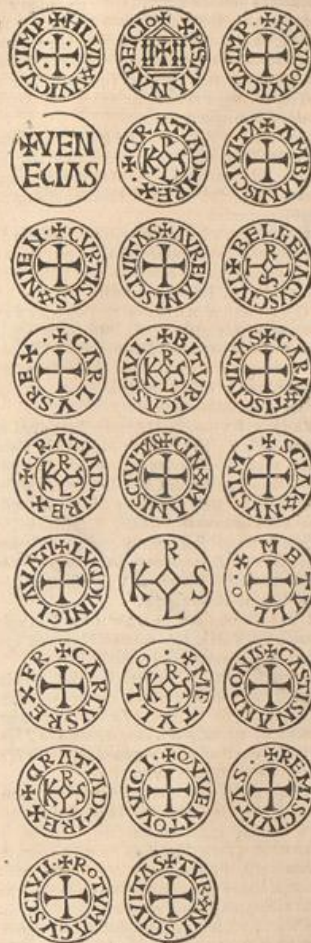
Pag. 176. c. 5. DE MONASTERIIS QVAE CONIVGI]
 Hiramtrudi, cui donatum fuit monasterium Ka-
 lae in agro Parisiensi, ut fidem facit praecipuum
 Karoli Calvi in chartulario monasterij Fossatensis.

Pag. 178. c. 11. MONOGRAMMA] Historia translationis
 sancti Sebastiani cap. 19. *calicem aureum cum
 patena patris sui Magni Caroli monogrammate
 insignita. De monogrammate plura vir clarissi-
 mus Carolus Dufresnius in Notis ad Annam
 Comnenam pag. 253. quem consule.*

Ibid. c. 12. SICVT IN ILLORVM CAPITVLIS]
 id est, lib. 3. cap. 13.

IN QVENTOVICO] Praeter monetam in
 locis heic commemoratis culam, reperiuntur plu-

res denarij in aliis civitatibus & oppidis moneta- Tom. II.
 ti, ut seculi illius verbo utar, puta in civitate Ce-
 nomanensi, in Biturigenfi, Turonenfi, & aliis,
 quorum nos cetera heic tibi exhibebimus.

QVI LIBER EST] In editione Sirmondi Pag. 180.
 legitur *quilibet*. Quo etiam modo legitur in co- c. 13.
 dice Metensi & in Palatino. Nos retinimus
 lectionem libri Bellovacensis.

CVM VIRGIS VAPVLET] In codice Me- Ibid. c. 16.
 tensi scriptum est, *cum virgis cedatur*. Sic etiam
 in fine capituli sequentis.

MANVS EI AMPVTETVR] Idem liber, Ibid. c. 17.
manu ei absidatur.

CAPITVLO CXXXVI.] Hae est lectio Pag. 182.
 c. 19.

T O M. II. codicis Bellovacensis, Metensis, & Palatini. Sirmondus habet *CXLV.* quia caput quod heic laudatur ex libro primo Capitularium, erat *CXLV.* in superioribus editionibus.

Pag. 183. c. 10. **NUDO CORPORE**] In codice Palatino & in Bellovacensi legitur, *nudo corio.* Quo etiam modo scriptum est apud Reginionem.

CONTRA INTERD. D. FECIT DIC.] Apud Reginionem legitur: *contra interdictionem Dei fecit. At enim: Equus tibi sit modius & sextarius aquus. Et alibi: Mensuram & mensuram odit Dominus. Qui pecuniam suam non dedit ad usuram. Quod peccatum inter illa capitalia peccata computatur &c.*

SECUNDUM S. M. C. INDICENTUR] Regino: & *damnum sustineant, & virgis cedantur.*

Pag. 186. c. 25. **AD PERDITIONEM GENT.]** Hæc & quæ sequuntur non extant in exemplari Metensi; pro quibus ista illic habentur. & *adjutor gentium erroris. Igitur pro tali venditione & ausu temerario volumus ut venditor de vita componat, & omnes res ejus infiscentur. Ecclesiasticus vero aut Deo sacrata perpetuo exilio damnentur.*

Ibid. c. 26. **CVM SVIS COMITIBVS]** Idem codex Metensis habet *cum suis armis.*

INDEBITAM OPPRESSIONEM] In eodem libro scriptum est *cupisiditatem aut oppressionem.*

Pag. 188. c. 28. **DE ILLIS AVTEM]** Cironius lib. 5. observat. cap. 4. putat hanc clausulam pertinere ad leges Karoli Magni, tamen fateatur non reperiri in libris Capitularium.

Ibid. c. 29. **POLYPTICIS]** Glossæ veteres Codicis Theodosiani in codice MS. bibliothecæ regie: *Polypticos, id est, breves tributi & aliorum.* Vetus polypticus sancti Remigij Remensis, ævo Hincmari, nisi fallor, scriptus, extat nunc in bibliotheca Tellieriana. In Bibliis Fossatenfis bibliothecæ regie descriptus est polypticus monasterij Fossatenfis. Vide Cujacium lib. 4. observat. cap. 27. & Menardum in Notis ad Concordiam regularum pag. 147.

Pag. 190. c. 31. **SVVM QVÆQVE ... FACIAT]** Pro his ista habentur in libro Metensi, *potestatem habeat recipiendi & sibi conjungendi.*

Ibid. c. 32. **HOMINES IECTIVI]** Codex Metensis habet *homines fugitivi.* Vide Notas Sirmondi ad hunc locum.

Ibid. c. 33. **SVPER QVADRAGINTA NOCTES]** In eodem codice legitur, *super quadraginta dies.* Quam lectionem esse meliorem colligi posse videtur ex his quæ postea dicuntur.

Pag. 191. **OBSERVARI VSQVE AD SANCTAM]** Regino istorum verborum sensum sic reddidit, *usque ad illud die Lunis post octavam Pasche observari precipimus.*

Pag. 192. c. 6. **VT DE INIVSTIS]** Videlib. 5. Capitular. cap. 110.

INQUIRANT ET EAS] Sic emendavimus ex codice Divionensi & Bigotiano. Antea legebatur, *requirant, ut eas.*

Ibid. c. 9. **SICVT IN CAPITVLARIBVS]** id est, lib. 4. cap. 50. & lib. 5. cap. 264.

Pag. 100. c. 16. **MINISTERIALIBVS MISSORVM]** In editione Sirmondi legitur *ministerialibus minist-*

rorum. Nos heic reddidimus lectionem veterum **T O M. II.** exemplarium.

ANNO INCARNATIONIS] Titulus iste **Pag. 102.** deest in codice Rivipullensi, in quo hæc tantum leguntur: *Capitula Karoli Regis atque Ludovici fratris ejus.*

IN COMPENDIO] Edita à nobis sunt ista **Pag. 103.** capitula anno **MDCLXIV.** in appendice operum Lupi Abbatis Ferratiensis, descripta ex veteri codice MS. monasterij Rivipullensis. Postea Philippus Labbeus ista adnotavit in margine tomi octavi Conciliorum pag. 92. contra capitula edita anno **DCCCLIII.** in synodo Sueffionensi: *In ms. cod. Rivipullensi in Catalonia monasterij capitulare hoc dicitur Compendiense & anno 888. tribuitur. quod amanuensis errore aut oscitantia evenisse arbitramur.* Verum non animadvertit vit clarissimus diversa esse capitula, licet Compendiense descripta sint ex Sueffionensibus. Nam in codice Rivipullensi scriptum est illa facta fuisse in Compendio palatio anno regni Karoli **XXVII.** Indictione **XV.** Porro Karolum fuisse Compendij **X. Kal. Maji** Indictione **XV.** anno **XXVII.** regni sui patet ex precepto quod tum ab eo obtinuit Aneas Episcopus Parisiensis. Itaque Capitulare istud factum fuit anno **DCCCLXVII.** quo Indictio **XV.** erat, & mense quidem, ut videtur, Aprilis.

IPSIVS QUI LOCVM RETINET] id est, **Ibid. c. 1.** illius qui monasterium possidet, sive Abbas sit monachus, sive Clericus, aut laicus. Nam quia tum Principes pro arbitrio tribuebant monasteria monachis, Clericis, vel laicis, quos secularæ vocabant, sic temperanda fuit sententia hujus capituli ut nemini daretur occasio tergiversandi.

IBI INVENERIT] Hincmarus apud Floardum lib. 3. cap. 28. scribit *Anselmo cuidam monacho, precipiens ut describat omnia quæ in monasterio, ut videtur, Altilavensi ante ipsius Præsulis ordinationem facta vel collata fuerant, & quæque postea, numerum quoque fratrum ac famulorum eis servientium, & si qua exinde suo tempore dispensata fuerant, & in quos usus, vel per quas personas, & ita veraciter omnia describantur ut Missi dominici nihil ibi falsum possint invenire.*

ADNVLATA] Ea enim fuit Normanno-**Pag. 104.** rum rabies & implacabile odium adversus Ecclesias & monasteria ut passim destruerent everterentque. Neque verò necesse est ire per omnes regni Francici provincias. Adferam tantum testimonium Rainaldi Presbyteri & monachi Turelensis, qui sub Karolo simplice vixit. Is ergo sic loquitur de Ecclesia sancti Petri de Pallojanas in Lemovicibus: *Post multum verò temporis venerunt pagani qui vocantur Normanni per totam provinciam, & destruxerunt Ecclesias sive monasteria multa; inter quas fuit ista Ecclesia destructa ab eis, & in longa oblivione tradita.*

ABBATIARVM PRÆLATI] Non dicit *Abbat, sed abbatiarum prælatis,* ob causam quam paulò antè diximus.

IN BENEFICIUM] id est, in feudum, **Ea Pag. 105.** enim fuit illorum temporum calamitas ut coacti sint Principes bona Ecclesiarum dare laicis in feudum; ut his bonis adjuti, faciliùs morari possent

T O M. II. in servitio Principum, id est, militare officium & ceteras functiones regales exercere, ut patet ex Flodoardo lib. 3. cap. 4. itémque ex multis aliis locis.

Ibid. c. 4. **CAPITVLARIA**] Suprà lib. 1. cap. 5. Vide synodum Sardicensem cap. 17.

Ibid. c. 5. **IN EADEM**] Ita omnino scriptum est in codice Rivipullensi, sed malè. Legendum quippe est *in alodem*, ut suprà tit. xi. cap. 5.

Pag. 106. c. 8. **CONSECRATOS DIES**] id est, dies festos qui subsequuntur natale Domini usque ad epiphaniam, ut opinor, quos olim Christiani in maxima læticia & pietatis operibus transegebant, adeoque propter hanc causam rite dici poterant consecrati.

Pag. 107. c. 11. **IN SYNODO**] nimirum Suessionensi, quæ anno **DCCCLIII.** habita est in monasterio sancti Medardi. Nam in ea synodo primùm inventa sunt hæc capitula. Quamquam nihil vetat quin intelligi quoque possit de alia synodo in qua tursum lecta & confirmata sint hæc capitula, Conpendiensi nimirum, si quæ tum habita fuit.

PRÆSTARIAS] Apud Reginonem lib. 1. cap. 368. legitur *prearias*. In Notis autem ad eundem Reginonem pag. 574. adnotavimus hæc vocabula confundi olim solita: quia res quæ precario tenebatur, præfata vel præfata dicebatur.

EPISCOPVS AVT] Hæc non habentur apud Reginonem.

Pag. 108. c. 11. **VT MISSI NOSTRI**] Caput istud in duas partes dividitur apud Reginonem, Burchardum, & Ivonem, apud quos secunda pars incipit ab his verbis, *Neque mancipia ecclesiastica &c.* Hinc in libro tertio Decretalium tit. 19. cap. 3. *Mancipia ecclesiastica nisi ad libertatem non conveniunt commutari.* Vide Notas ad Reginonem pag. 575.

LIBERTATE PRIVATVR.] Sequitur postea apud Reginonem: *Quod enim semel Domino consecratum est, ad humanos usus jam transferri non potest. Aut enim lex: Si quis mutaverit, & quod mutat & quod mutatum est, sacrificabitur Domino.* Vide Notas Antonij Augustini ad primam collectionem Decretalium lib. 3. tit. 16. cap. 3.

Pag. 111. c. 8. **VT PRESBYTERI PARROCHIANI**] Vide suprà lib. 1. cap. 142.

Pag. 112. c. 9. **DE VNO MANSO**] Vide suprà lib. 1. cap. 85. & infrà lib. 5. cap. 100. & 214.

Pag. 113. c. 10. **SECUNDVM EVANGELICVM**] In codice Bigotiano legitur, *secundum ecclesiasticum præceptum.* Sed hæc lectio bona non est.

REIP. POTESTATEM] id est, ministrum reipublicæ, Ducem videlicet, Comitem, Vicecomitem, aut alium quempiam ex iudicibus publicis, qui in capite sequenti nominantur.

Pag. 114. c. 13. **EPISCOPI PRIVILEGIA**] Caput istud additum est ex codice Rivipullensi. Non extat enim in ceteris, neque in editione Simondi.

CAPVT EPISCOPATVS] sive caput Ecclesiarum totius diocæseos. Eam ob causam Helenensis Ecclesia frequenter in veteribus actis vocatur caput Ecclesiarum Rossilonensium & Val-lapitriensium. & sic de ceteris.

ANNO DCCCLXIX.] De toto isto negotio plura notatu digna habet auctor annalium Bertinianorum, & ex eo continuator Aymoini, quos consule. Insurgit autem hæc adversus Karolum Calvum auctor annalium Fuldensium, qui addit eum se Imperatorem & Augustum, quasi duo regna possessurum, appellari præcepisse, quod non memini me alibi legisse. In annalibus Metensibus scriptum est Karolum, postquam Mettis in regnum sublimatus est, inde digredientem, Aquitigrani palatium ingressum esse, *id quòd sedes regni esse videretur.* Karolus enim Magnus sedem illic imperij constituerat.

V. IDVS SEPT.] Extat in chartulario sancti Arnulphi Metensis præceptum Karoli eo die datum ad deprecationem Karolomanni Abbatis filij sui, quo donat eidem monasterio capellam in pago Mollensi in villa Iussica in honorem sancti Hilarij Confessoris fundatam & dedicatam.

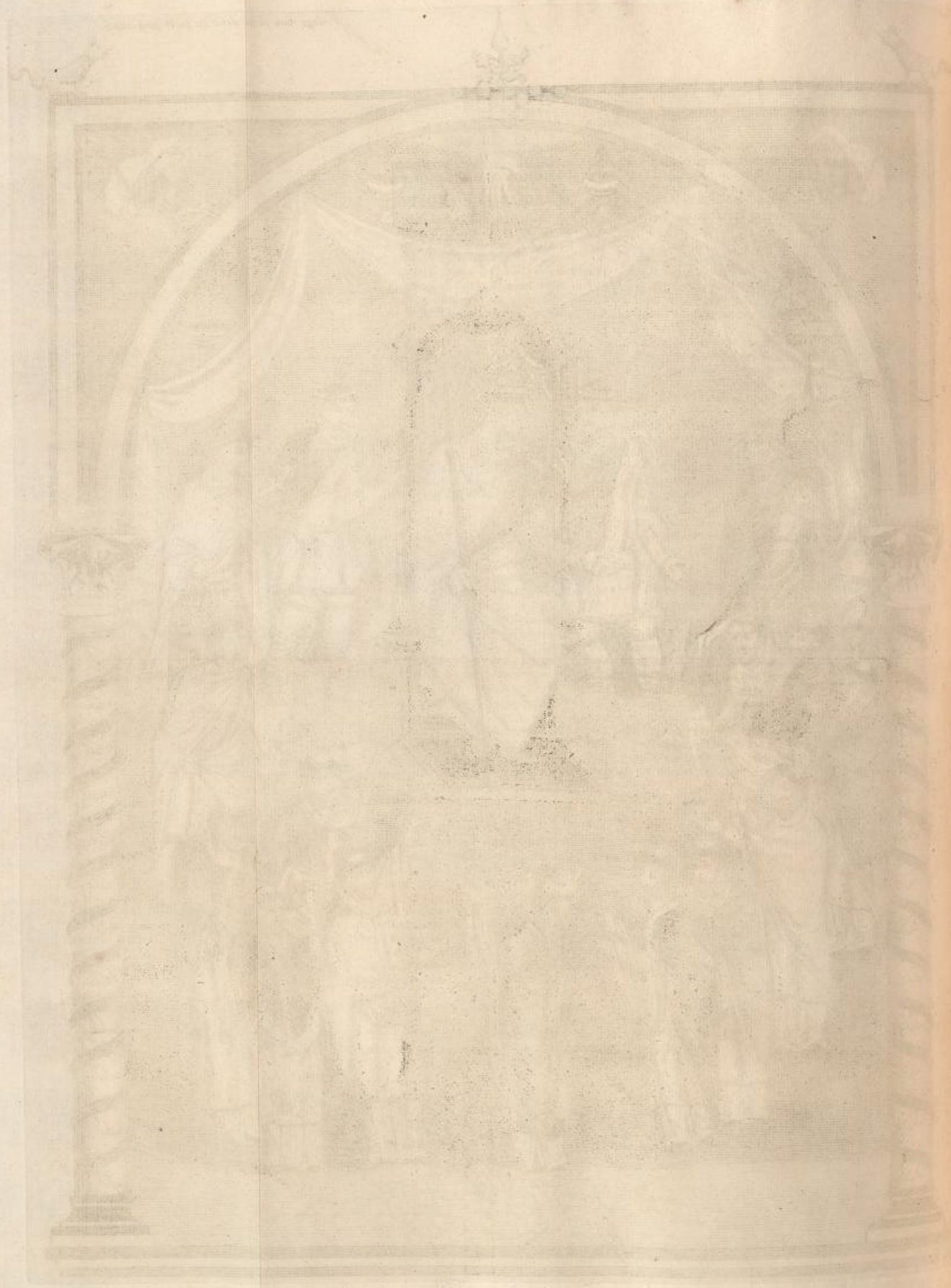
METTIS CIVITATE] Dum Karolus in Metensi civitate esset, monachi sancti Martini Metensis ei obtulerunt codicem sacrorum librorum elegantissimè scriptum, quem anno **MDCXXV.** insigne Capitulum sancti Stephani Metensis dono dedit illustrissimo viro Ioanni Baptista Colberto, in cuius bibliotheca nunc servatur. Codex est magnæ molis, picturis & imaginibus ornatus, quarum unam hæc tibi exhibemus, lectorem, in qua vides Vivianum monachum sancti Martini Metensis cum sociis suis offerentem Karolo sacra biblia.

Ad hunc locum pertinet tabella hæc adiuncta.

In eandem bibliothecam Colbertinam delatus est, ejusdem insignis Capituli beneficio, liber precum ejusdem Karoli Calvi, literis aureis ad miraculum scriptus, gemmis & ebore vestitus, ut planè descriptus videri possit in epistola Hieronymi ad Eustochium, in qua hæc leguntur: *Insistentur membrana colore purpureo, aurum liquefit in literas, gemmis codices vestiantur.* Hunc codicem probabile est Karolum Ecclesie Metensi sancti Stephani ea tempestate donasse, nimirum post acceptum nuntium de morte Hirmintrudis Reginae, quæ pridie Nonas Octobris obiit apud sanctum Dionysium quo tempore Karolus erat in villa Duciaco. Nam post extinctam Hirmintrudem, liber iste precum videbatur esse inutilis Karolo, quòd in litaniis in calce libri positus ista legentur: *Vt Hirmintrudim conjugem nostram conservare digneris, te rogamus audi nos.* Post litaniis verò finitas, hæc leguntur: *Hic calamus factus Lintardi sine quiescit.* At in initio libri Karolus depictus est in folio regali sedens, coronatus; supràque caput ejus, quemadmodum etiam in superiori tabella, visitur manus aurea, quasi è cælo missa, ut indicio esset Karolum à Deo coronatum esse, ut legitur in eidem litaniis: *Vt mihi Karolo à te Regi coronato vitam & prosperitatem atque victoriam dones, te rogo audi me.* Damus hæc tibi exemplum illius imaginis, ut tu ipse meliùs judicare possis de toto isto negotio.

Imago haec poni debet in to. II. pag. 1276.

T

Fig. 11
c. 1.

Præter Biblia Metensia, extat aliud divinorum librorum volumen pulcherrimum, à Karolo Calvo oblatum Ecclesie sancti Dionysij, quod nunc servatur in bibliotheca regia.

Pag. 217.
c. 1.

REGÉ ET PRINCIPÉ NOSTRO] Lothario, qui præterito mense Junio mortuus erat Placentie in Italia; ad cuius vacuum regnum occupandum Karolus Metas advolavit, ibique ab aliquot utrinque regni Episcopis consecratus est. Ceterum etsi regni Lotharij integram possessionem non retinuit, successione tamen hujus epocham, ut heic notat Sirmondus, suis deinceps diplomatibus adjecit. Habemus nos præceptum pro monasterio sancti Arnulphi Metensis, quod datum est in die coronationis Karoli, ut supra monuimus, & ita adnotatum est: *Data V. Idus Septembr. Indictione II. anno xxx. regnante Karolo gloriosissimo Rege, & primo in successione regni Clotharij.* Item aliud pro monasterio Solemniacensi, in quo hæc scripta sunt: *Data XVII. Kal. Augustæ Indictione IX. anno XXXVII. regnante Karolo gloriosissimo Imperatore, & in successione regni Lotharij anno VI. imperij autem ejus anno primo.* Apud Aimoinum lib. 5, cap.

34. extat aliud ejusdem Karoli præceptum pro monasterio sancti Germani datum anno xxxij, regnante Carolo gloriosissimo Rege, & in successione Lotharij Regis anno tertio.

BASVLAM] id est, Basileam, ut ait Guillimannus in catalogo Episcoporum Argentinesium cap. 25, pag. 123. Hinc ergo emendandi annales Fuldenfes ad annum DCCCLIX. ubi legitur *Baslam*, pro quo annales Bertiniani legunt *Basiliam*.

BALMAM] De Balma, Offonis villa, monasterio sancti Gregorij, & Mauri monasterio vide Notas ad Notitiam Aquigranensem anni DCCCXVII. Vide etiam Guillimannum in catalogo Episcoporum Argentinesium cap. 10, pag. 67.

S. STEPHANI IN STRASTVRCH] Apud Guillimannum pag. 22. & 27. extant præcepta Ludovici Pij & Lotharij pro monasterio sancti Stephani Argentoratensis.

GRANDIVALLEM] in diocesi Basileensi, vulgò *Munsterthal*, de quo mentio fit apud Eucharidum in libro de casibus monasterij sancti Galli cap. 2. Extant in tomo septimo Spicilegij

Pag. 214.
col. 1.

Pag. 213.
col. 1.

T o m. II. Dacheriani pag. 184. & seqq. præcepta Lotharij Imperatoris, Caroli Crassi, Lotharij Regis, & Conradi Iurensis pro monasterio Grandisvallis.

SANCTI MARTINI] juxta urbem Metensem, nunc diruta. Huic abbatix præfuit Sigilaus tempore Lotharij Imperatoris, ut docent versus positi in fronte textus evangeliorum quem Lotharius obtulit eidem monasterio, cujus frater fieri capuit, non quidem ut illic monachus esset, sed ut conscriberetur inter eos qui fratres erant illius loci, ad exemplum patris Ludovici & Ludovici fratris, qui fratres erant monasterij sancti Dionysij, ut legitur in tomo quarto Spicilegij Dacheriani pag. 230. Illi porro qui ad communi-

nem orationum & bonorum operum admittebantur, & nomina sua inter nomina monachorum conscribi petebant & obtinebant, fratres conscripti dicebantur, ut docet Vadianus in libro secundo de collegiis monasterijsque Germaniæ veteribus pag. 88. Nomina fratrum conscriptorum cenobij sancti Galli edidit Goldastus in tomo secundo rerum Alamannicarum pag. 184. & monasterij sancti Dionysij Dacherius in tomo quarto Spicilegij pag. 230. Codex ille evangeliorum à Lothario datus monasterio sancti Martini Metensis servatur in præsentiarum in bibliotheca regia, in cujus initio apposita est hæc imago Lotharij.

Tom. II. COMITATV MOSLENSI] Præceptum Karoli M. pro monasterio sancti Arnulphi Metensis: Villam nostram nuncupatam Cameneto, sitam in ducato Mosinsis in comitatu Mettense. Aliud Karoli Calvi: quandam capellam in pago Mostensi in villa Iussiac in honorem sancti Hilarij confessoris fundatam. Vide Notitiam Galliarum doctissimi viri Hadriani Valesij pag. 363.

Pag. 214. SANTI MICHAELIS] in Vefontione. de quo pluribus dictum est supra pag. 1094.

col. 1. S. MARIA IN BISCINIO] fundatum à sancto Donato Episcopo Vefontionensi & matre ejus Flavia, ut docent veteres membranæ à Chiffletio relatæ, quod postea Iuffanum monasterium dictum est. Anno MDCVII. cœnobium illud Minimis concessum est ad habitandum, ut tradit idem Chiffletius.

Ibid. col. 1. SCARPONINSE] sic dictum à Scarponna castro vetustissimo à Divoduro Mediomatricorum duodecim millibus passuum distante, ut docet idem Valesius pag. 508. Notitiæ Galliarum. Charta Arnulphi Ducis pro monasterio sancti Arnulphi: *Predium meum Floriacum dictum, situm in pago Vvabrinse, in comitatu Scarponensi.*

Pag. 225. APVD GUNDULFI VILLAM] Duos Regum conventus apud Gundulfi villam fuisse reperio, unum anno DCCCLIX. alium anno DCCCLXXII. de quo heic sermo est. Prioris mentio est in præcepto Lotharij Regis Austrasiæ, quod editum est in tomo duodecimo Spicilegij Dacheriani pag. 132. Putavit clarissimus Spicilegij editor datum illud fuisse circa annum DCCCLV. Sed ista contigit anno DCCCLIX. colligitur ex annalibus Bertinianis, in quibus legitur Lotharium & Karolum fratres apud Karolum patrum fuisse cum is libellum proclamationis adversus Vvenilonem Archiepiscopum Senonensem obtulit synodo Tullesi apud Saponarias.

GUNDULFI VILLAM] in territorio Tullesi. Bulla Hadriani IV. adversus Mattheum Ducem Lotharingæ: *pro castello Gundulfi villa, quod ante civitatem Tullensem erexit.* Gundulfi villa & palatij regij in ea sui frequens mentio est in annalibus & monumentis illorum temporum. Præceptum Lotharij Imperatoris editum à Ioanne Columbi in libro secundo de rebus gestis Episcoporum Vivariensium pag. 68. *Alium Gundulphi villa palatio regio.* Præceptum Lotharij Regis Austrasiæ paulo antè commemoratum: *Residentibus nobis Gundulfi villa cum dilectissimo parvo nostro Karolo & carissimo fratre nostro aquivo.* Annales Bertiniani ad annum DCCCLXIX. pag. 238. *Palatium quod Gundulfi villa dicitur.* Item ad annum DCCCLXXII. *Carolus autem à Burgondia ad Gundulphi villam Kalendas Septembris revertitur.* Hincmarus Archiepiscopus Remensis in epistola ad Hincmarum Laudunensem apud Flooardum lib. 3. cap. 22. *in Gundulfi villa coram Episcopis qui assuerunt.* Responsoria Laudunensis in tomo secundo operum Remensis pag. 613. *quamvis eas litteras in Gundulfi villa suscepisset.* Concilium Duziacense in præfatione: *in Vermeria, deinde in Gundulfi villa.* Annales Fuldenses ad annum DCCCLXXX. *Quosdam ex fidelibus suis obviam Legatis nepotum suorum ad villam Gundulfi transmisit.* Item ad Tom. II.

annum sequentem: *Rex cum suo nepote Hludovico apud villam Gundulfi congruum habuit colloquium.* Regino ad annum DCCCLXXXIV. *Optimates regni ad Carolum Imperatorem Missis dirigunt, cùmque ultro in regnum invitant, et que adveniunt ad Gundulfi villam obviam procedunt.* Idem ad annum DCCCLXXXV. *Hugo ejusdem Henrici consilio ad Gundulfi villam promissionibus attractus, dolo capitur.* Karolus simplex in confirmatione rerum Ecclesiæ Tullensis anno DCCCXXII. in villa Embrecha super Rhenni fluenta: *Capella in Gundulphi villa.* Vide Notitiam Galliæ clarissimi viri Hadriani Valesij pag. 238.

IN FIRMATI] In editione Simondi malè legitur *informati*. Certa est emendatio nostra. Simile mendum extat apud Reginem lib. 2. cap. 108. ubi scriptum est *informatur*, cùm legendum sit *infirmatur*. Contrà in responsione Legatorum Karoli VII. ad orationem à Pio II. habitam in conventu Mantuano, quæ edita est in tomo nono Spicilegij Dacheriani, legitur pag. 326. *Intellexit præterea hæc decreta sacris canonibus antiquorum Conciliarum ac decretis summorum Pontificum confirmari.* Pro quo in veteribus schedis ex quibus ista responsio edita est legitur *confirmati*, omnino rectè.

RATIONABILIS NON ESSE VID.] Tolle negationem, & lege, *quæ rationabilis esse videatur.* In editione Simondi legitur, *quæ rebellis esse videatur.* Quæ prava lectio ita imposuit summo vito ut etiam in indice voluminis notaverit paginam in qua de rebellis causa agebatur. Emendatum est ex libris Capitularium. Quamquam, fateudum enim est, aliquot vetera exemplaria Capitularis anni DCCCXXIX. tit. 2. cap. 5. habent *rebellis* pro *rationabilis*, ut illic monuit.

SEPTIMANIE ATQVE GALLICIE] Nulla Septimaniæ mentio est in canone quarto Concilij Tolerani septimi, ad quod respicit hic locus. Sed Frodoinus Episcopus Barcinonensis vim canonis pertinere voluit etiam ad Septimanos. Vnde colligi posse videtur etiam illam Tarracensis Hispaniæ partem tum accenseri solitam Septimaniæ, saltem quoad causas ecclesiasticas, quia omnes Ecclesiæ tractus illius usque ad Rubricatum subjectæ erant Narboni Septimaniæ metropoli.

CASTRVM TERRACINENSE] in dicecesi Barcinonensi, ubi olim fuit sedes episcopalis Egarentis. Hodie vulgò Terrassa.

FACTIONE BAIONIS] Hincmarus apud Flooardum lib. 3. cap. 21. scribit Bertulfo Archiepiscopo Trevirensi *pro quibusdam capellis ad villam Duodecimacam pertinentibus, quas quidam ex parochia Trevirensi usurpabat per falsitatem cuiusdam Presbyteri.*

RICOSINDVS GOTHVS] Causa ista finita est post biennium, tempore synodi Tricassinæ. Habemus enim præceptum Ludovici Balbi tum datum in gratiam Frodoini Episcopi Barcinonensis, in quo ista leguntur: *Concedimus ei agrum suum prope civitatem Barcinonam quem habentis Godus nomine Ricosindus de potestate Ioannis Episcopi tulit & absque lege tenuit.* Hunc

M M M

TOM. II. Ricofindum ego puto diversum non esse à Ricofindo mandataro Salomonis Comitis in causa quam is habebat anno **DCCCLXIX.** adversus Vvitzam Abbatem monasterij sancti Andreæ Exalatenfis in diocesi Helenensi, cujus acta extant in chartulario monasterij Cuxanensis.

SANCTÆ EVLALIÆ id est, cathedralis Ecclesiæ Barcinonensis.

Pag. 137. **TIT. XLVIII.]** Reponendum est, **XLVII.** Error fuit typographi, qui continuatus est in sequentibus titulis.

VICARIUM IPSORVM] id est, Ioannem Papam, ut statim dicitur. Olim Romani Pontifices se vocabant vicarios Apostolorum Petri & Pauli, & hoc titulo se ornari ab iis qui ad illos scribebant, quique de illis scribebant, non inviti ferebant. Quare mirum valde est Innocentium III. eò usque audaciæ progressum esse ut negaret Romanum Pontificem esse vicarium Petri aut alicujus Apostoli. Hæc sunt ejus verba lib. 1. epist. 326. ad Episcopum Faventinum: *Nam quamvis simus Apostolorum principis successores, non tamen ejus aut alicujus Apostoli vel hominis sed ipsius sumus Vicarij Jesu Christi.*

Pag. 141. c. 11. **QVAS PLEBES APPELLANT]** Capitulare Lotharj apud Olonam cap. 20. *Precipimus ut singula plebes secundum antiquam consuetudinem fiant restauratae.* Leo IV. apud Gratianum 13. q. 1. cap. 1. *Ecclesiæ. §. Item Leo. & 16. q. 1. cap. 45. De decimis iusto ordine non tantum nobis sed etiam majoribus nostris visum est plebibus tantum, ubi sacrosancta baptismata dantur, debere dari.* Vvalafidus Strabo in libro de rebus ecclesiasticis cap. 31. *Cemenarij, qui & Cemenariones, vel Vicarij, qui per pagos statuti sunt. Presbyteris plebium, qui baptismates Ecclesiæ tenent, & minoribus Presbyteris præsent, conferri queunt.* Epistola Paschalis II. pro Guidone Archidiacono Virdunensi: *Alioquin, donec obediant, divinis officiis careant, & decimas sua plebis amittant.* Charta foundationis monasterij sancti Mauri in territorio Amitertino: *Venerunt Petrus Presbyter de plebe sanctæ Mariæ de Amiterno cum fundatoribus sancti Mauri.* Vide supra pag. 1067.

Ibid. c. 11. **MISSATICI NOSTRI POTESTATE]** Vide quæ supra adnotata sunt pag. 1179. ad caput 67. libri quarti.

Pag. 143. **ANSBERTVS ARCHIEPISCOPVS]** Subscriptiones istæ sunt additæ ex codice Bellocensis. Nam horum capitulorum subscriptiones in editione Stirmondi incipiunt à Joanne Tuscanensi. Ac sanè heic videntur necessariæ, cum multa diversa habeant à subscriptionibus tituli præcedentis.

Pag. 144. **OTRAMVVS VIENNENSIS]** Infrà pag. 275. subscribit capitulis conditis in synodo Tricassina. Impetravit à Bosone Rege Provinciæ præceptum de confirmatione rerum & privilegiorum monasterij sancti Andreæ inferioris, in quo id se facere Rex ille testatur *pro remedio gloriosissimæ memoriæ Karoli Imperatoris ac sanctæ conjugis ejus aqùè bonæ memoriæ Hirmintrudis atque prole eorum Ludovici piissimi Regis. Paci reverentia erga memoriæ Karoli usum esse eundem Bosonem reperio in præcepto ejus*

pro monasterio Trenorchiano, quod à R. P. **TOM. II.** Petro Francisco Chiffletio editum est, & in altero pro monasterio Carloci, quod nos daturus sumus post Notas.

VVALTERVS AVRELIANENSIS] Recensetur infrà tit. **LII.** cap. 15. inter rectores Ludovici Balbi, à cujus filio Karlomanno obtinuit restitutionem quarundam villarum ad Aurelianensem Ecclesiam pertinentium. Capitula ejus in veteri codice monasterij Rivipullensis invenit vir illustrissimus Petrus de Marca Archiepiscopus Parisiensis, eaque communicavit cum Ludovico Cellotio & Petro Lalando. Vterque illa primum edidit. Sed in editione Cellotij extant menda quædam quæ in supplementis Conciliorum Galliæ non habentur.

GISEBERTVS CARNOTENSIS] Hujus fortasse sunt capitula Guilleberti Episcopi in vetustissimo codice M. S. bibliothecæ Thuancæ. Videntur autem sumpta ut plurimum ex Capitularibus, ut factum videmus ab Herardo Archiepiscopo Turonensi.

INGELVVIVVS PARISIACENSIS] qui infrà tit. **LII.** cap. 15. recensetur inter rectores Ludovici Balbi, à quo præceptum obtinuit de abbacia sancti Eligij & de villa Gentiliaco. Idem antea præceptum de eadem abbacia obtinuerat à Karolo Calvo, in cujus extrema parte hæc legitur: *Vt autem hujus nostri piissimæ largitionis auctoritas potiorum in Dei nomine obtineat firmitatis vigorem, de bulla nostra insigniri jussimus.* quod & ipsum legitur in alio ejusdem præcepto pro Anea Episcopo Parisiensi. Extat in bibliotheca regia vetus bulla plumbea, in cujus recta parte, ut heic vides, expressus est vultus Karoli Regis, in averfa verò monogramma ejusdem Principis.

Difficile est pronuntiare cujus Karoli sit hæc bulla. Actamen ego in ea sum sententia ut existimem intelligi debere de Calvo. Ioachim Vadianus in libro secundo de collegiis monasteriisque Germaniæ veteribus pag. 73. ait se Sangalli visum esse diploma Karoli Crasti in cujus sigillo plumbeo ipse Imperator laureatus cernebatur. In Chronico monasterij Fatfensis extat diploma Lotharj Imperatoris, in quo hæc scripta sunt: *Et ut hæc auctoritas confirmationis nostræ firmior habeatur & per futura tempora à fidelibus sanctæ Ecclesiæ & nostris verius credatur & diligentius conservetur, more nostro eam subscribere & de bulla nostra jussimus sigillari.* In chronico monasterij sancti Michaelis in pago Virdunensi, quod à clarissimo Mabillonio nuper editum est, legitur de Ermengaudus Abbate: *Is quoque Ermengaudus ordinavit & præcepto prædicti Karoli bullato confirmavit quid Abbas &c.* In

Tom. II.

Concilio Cabilonensi secundo cap. 41. præcipitur ut Presbyter in alieno loco non recipiatur sine litteris in quibus sint nomina Episcopi & civitatis plumbo impressa. Hinc Ratbodus Archiepiscopus Trevitensis apud Reginem lib. 1. cap. 438. & formula 42. novæ collectionis formularum: *Hanc ergo epistolam Græcis litteris hinc inde munire decrevimus, & anulo Ecclesie nostræ bullare censuimus.* Vide Sirmondum in Notis ad Goffridum Vindocinensem pag. 42.

Pag. 146.

THEOTARIUS GERUNDENSIS] de quo hæc habet Franciscus Diago in catalogo Episcoporum Gerundensium: *Hic 4. Kal. Septembris anno 3. regni Caroli Mani filij Ludovici Balbi (qui fuit 882.) obtinuit ab ipso apud villam Fositanum confirmationem eorum omnium qua Ludovicus Balbus & alij p̄ homines contulerant Ecclesie Gerundensi. A Carolo autem Crasso Imperatore obtinuit quandam aliam similem confirmationem apud Parisium Kal. Novembris anno 2. imperij ejus in Gallie, qui fuit 888. Constat supervivisse ad minus usque ad 3. Non Junij anni 4. ejusdem Caroli, qui fuit 890.* Habemus nos præcepta Karolomanni & Karoli Crassi hæc commemorata, quæ suo loco dabuntur.

XVII. KAL. AVGVSTI] Extat apud me præceptum Karoli Calvi hoc die datum Pontigone palatio imperiali in gratiam Bernardi Abbatis Solemniacensis.

Pag. 157.

ADALGARIUS EPISCOPVS] Augustodunensis. Obtinuit is ea tempestate litteras à Ioanne VIII. de confirmatione jurium & privilegiorum Ecclesie Augustodunensis, quæ postea à Karolomanno, Odone, & Bosone Regibus confirmata quoque fuerunt.

AD VRBAM CIVITATEM] Annales Bertiniani ad annum DCCCLVI. *Ludovicus Imperator Italiae & Lotharius frater ejus Rex Francia cum Karolo puero germano suo apud Vrbam conveniunt.* Idem annales ad annum DCCCLXXIX. *Karolus Ludovici quondam Germanie Regis filius in Longobardia perrexit, & ipsum regnum obtinuit: cum quo apud Vrbam, antequam Montem Jovis transiret, Ludovicus & Carolomannus loqui perrexerunt.* Vicus est pagj Transjurenensis ad Vrbam flumen, à lacu Lemano millia passuum circiter XVIII. distans, ut scribit vir clarissimus Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum pag. 623. quem consule.

SEQVITVR GESTA] Ita codex vetus sancti Remigij Remensis. Pro quo alij maluerunt *Sequuntur gesta.* Et tamen olim vulgò *gesta* dicebant in singulari, & *gestas* in plurali, ut in Capitulari tertio anni DCCCLXIV. cap. 1. pag. 526. extrema. unde *les gestes* veteribus Francis. In antiquissimo codice MS. collationis Carthagenensis inter Catholicos & Donatistas legitur in calce secundæ cognitionis: *Explicit gesta secunda cognitionis, ubi Donatista dilationem poposcerunt.* Et statim sequitur: *Incipit gesta tertia cognitionis.* Et in fine gestorum purgationis Felicis Episcopi Autumnitani: *Explicit gesta purgationis Felicis Episcopi Autumnitani.* Annales Francorum Tiliiani apud Duchesnum to. 2. pag. 13. *Hic incipit gesta Karoli Imperatoris.* Hincmari notitia de villa Noviliaco in eodem codice sancti Remigij:

Tom. II.

Sequitur gesta quomodo Dominus Hincmarus villam Noviliacam apud Dominum Karolum Imperatorem filium Hludovici Imperatoris impetravit. Vide formulas Sirmondicas cap. 3.

Tom. I.

XVIII. KAL. IVLIAS] Paulo antè, nimirum III. Idus Junij, Karolus in Carisiaco palatio constitutus Olibæ Comitæ Carcaffonensi dedit alodes quosdam in comitatibus Gothiæ consistentes, quos per iudicium Francorum amiserat Etilius Berani filius, id est, ut opinor, Beræ Comitæ Barcinonensis.

Pag. 259.

HONORES APERTI] Honores aperti, ut heic rectè notat Sirmondus, vel aperta beneficia dicuntur cum vacant. Interim autem dum beneficia aperta sunt, reditus beneficiorum pertinent ad dominum beneficij. Itaque heic in responsione Episcoporum & optimatum regni continetur ut si interim dum Imperator erit in Italia, aliquis Archiepiscopus aut Episcopus defunctus fuerit, vacantem sedem Archiepiscopus aut vicinus Episcopus prævideat cum Comite donec obitus antistitis ad notitiam Imperatoris perveniat. Porro tum extra controversiam erat ulumfructum episcopatus vacantis pertinere ad Imperatorem. Manifestum est istud ex his quæ Baldericus Noviomensis Episcopus lib. 1. cap. 48. narrat de vacatione sedis Cameracensis, nimirum Hincmarum Remensem Archiepiscopum Gunterbo, cui Lotharius Imperator contulerat episcopij dignitatem, restituisse, cum ètisque ipsius Ecclesie Clericis ac Militibus sub anathemate interdixisse ne quis eorum cum adultero pastore ullam assensum aut familiaritatem habere putasset, *ulumfructum verò terre, quod Imperatoris erat, tantummodo commodarent.*

Pag. 164.

c. 8.

DE CAPPIS] Vir illustrissimus Franciscus Bosquetus in Notis ad Innocentium III. pag. 56. c. 31.

putat capponum vocabulo Iudæos intelligi, & hinc fluxisse eorum appellationem quos vulgus Beneamensium *Capos* & *Gabets* vocat. Contra Marca lib. 1. historiae Beneam. cap. 16. §. 9. censet Caporum vocabulum non posse hoc loco explicari de Iudæis, & si quis ipsa Capitalaris verba attentè consideret, manifestum esse capos non fuisse nomen sectæ, sed negotiatorum genus qui metes quasdam soli vendebant, sive illi Christiani essent, sive Iudæi, cum hoc tamen discrimine ut mercator Iudæus sisco deberet decimum denarium ex mercibus quas vendebat, Christianus autem undecimum. Emendanda porro est per occasionem epistola 67. Aviti Viennensis Episcopi, in qua sic legitur: *Vtatur paterarum capacitate pro capis.* Vetus codex Viennensis heic habet *cuppis pro capis.*

Pag. 168.

c. 31.

DE SVO ITINERE ROMAM] Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 23. scribit *Episcopis totius regni primoribus, ammonens & exhortans eos intemeratam fidem Regi suo Karolo conservare, quando idem Rex Romam perrexit.*

Pag. 167.

ANNO INCARNATIONIS] Annales Bertiniani ad annum DCCCLXXVII. *Quando Ludovicus Rex filius Caroli Imperatoris fuit coronatus in Compendio, hoc petierunt Episcopi apud ipsum sicut heic subsequitur. A vobis perdonari nobis petimus &c.*

Pag. 171.

PATER MEVS A SE ET A ME SER.]
M Mmm ij

TOM. II. In annalibus Bertinianis legitur, *pater meus se servaturum*. Sed meliorem esse lectionem quam nos retinimus patet ex promissione Karlomani.

PER REC. EXH. DEBET] Idem annales, *debitor est exhibere*.

Pag. 276. **HISPANIA ET GOTHIA**] Hic locus habet aliquam difficultatem. Hispaniæ enim vocabulo heic non comprehenditur universa Hispania, sed ea tantum pars provincie Tartaconensis quæ Francorum imperio parebat usque ad fluvium Rubricatum, Gothiæ verò vocabulo, ut ego quidem arbitror, intelligitur ea quoque Hispaniæ pars ac præterea Gallia Narbonensis sive Septimania usque ad Atacem fluvium & Carcaffonem, ubi constitutus olim erat limes regni Gothici. Vide quæ supra pag. 1118. dicta sunt de Gothia.

Pag. 281. **PETITIO EPISCOPORVM**] Post mortem Ludovici Balbi Francorum Regis, filij ejus Ludovicus & Karlomanus regnum inter se diviserunt. Anno postea **DCCCLXXXII.** mense Augusto Ludovicus excessit è vivis. Tum verò Karlomannus à regni primoribus evocatus recepit partem regni quæ Ludovici fuerat, id est, Franciam & Neultriam. Itaque profectus ad Carificum palatium, convocatisque Episcopis & proceribus, in regno Ludovici coronatus est v. Idus Septembris, ut arbitror. Nam codex Rivipullensis, ex quo ista edita sunt, mensem non exprimit. Attamen quia ex annalibus Bertinianis patet Karlomannum in Belgica id est in regno fratris fuisse mense Septembris anni **DCCCLXXXII.** non vana est conjectura de mense quo petitionem istam factam diximus ab Episcopis.

V. IDVS] Hæc tantum habentur in codice Rivipullensi, ut jam monui. Et tamen Lalandus in supplementis Conciliorum Galliarum pag. 359. de suo addidit *Septemb. anno DCCCLXXXII.* cum interim se describere profiteatur ex editione nostra. Quod mirandum non est in homine qui propria auctoritate, id est, absque ullius vetulsi codicis mentione, titulum mutavit epistolæ 115. Lupi Ferrariensis, & epistolam 130. ejusdem, quam ex codice Floriacensi Sirmondus ediderat cum hoc titulo *Scriptum servati Lupi ad Papam Nicolaum*, quam verò integram non esse nos olim ostendimus in Notis ad Lupum, ille tamen velut integram dedit, titulum illi & finem pro sua audacia tribuens contra fidem veteris codicis. Itaque apud Lalandum hic est titulus istius epistolæ: *Reverent. & sanctiss. Domino Patri ac Papæ Nicolao Pvenilo Archie. Senon. & Coepiscopi ejus.* In fine verò ista addidit: *Optamus sanctitatem vestram in Christo bene valere.* Operæ pretium fuit ista adnotare, ne fucus iste imponeret hominibus istarum rerum studiosis.

Pag. 282. **IN FERRAR. MONASTERIO**] ubi Ludovicus & Karlomannus coronati sunt anno **DCCCLXXXIX.** ab Ansegiso Archiepiscopo Senonensi, ut legitur in annalibus Bertinianis.

Pag. 283. **DCCCLXXXIV.**] Legendum, **DCCCLXXXIV.** Error fuit typographi.

QUINTO] Ita scriptum est in codice Palatino & in Metensi. Antea legebatur *quarto*. Sed hunc errorem esse typographorum, non verò Sirmondi, patet ex Notis ejus ad hunc titulum.

EPISCOPVS IN CIVIVS] Regino in titulo **TOM. II.** lo istius capituli scripsit: *Vnde supra.* Quia verò **Pag. 287.** capita duo quæ antecedunt, sumpta sunt ex Concilio Meldensi, Burchardus putavit istud quoque ad eandem synodum pertinere.

DEPRÆDATVS EVERIT] Regino & Burchardus, *injustè fecerit*.

AD EMENDATIONEM] Codex Palatinus addit, *sive ad compositionem*. quam lectionem habent etiam Regino & Burchardus.

ADMONITIONEM] Rectè in codice Palatino & apud Reginonem & Burchardum, *ejus admonitionem*.

ET EMENDATIONEM] Idem & codex Palatinus habent, & *dignam emendationem*. Item infra, *usque ad dignam satisfactionem*.

SVIS COEPISCOPIS] Burchardus addit & *omnibus suis parochianis*, quòd puraret haud dubiè necessarium esse ut cum quis Christianus erat excommunicatus, id in omnium parochianorum notitiam perferretur.

PLACVIT NOBIS] Codex Palatinus addit **Pag. 288.** & *fidelibus nostris*, quæ apud Reginonem quo- **c. 7.**

que extant. Sed non habentur apud Burchardum, Ivonem, & Gratianum, neque in libris Decretalium. In veteri codice Reginonis quo nos usi sumus, hæc verba, & *fidelibus nostris*, erasa sunt heic & in capite quod est octavum in isto Capitulari, sic tamen ut manifesta vestigia superint veteris lectionis. Extant autem in codicibus quibus in edendo Reginone usus est vir amplissimus Ioachim Hildebrandus.

SOLI] In codice Metensi & in editione Sir- **Ibid. c. 7.** mondi legitur *sibi*, nullo sensu. Emendatum est ex codice Palatino & ex Reginone.

PRVDENTIA TEMPERATOS] Codex Palatinus & Regino habent *prudencia morum temperatos Presbyteros, qui sua vice superius statuta modestè perficiant*.

PLACVIT NOBIS] Idem codex Palatinus **Ibid. c. 8.** & Regino addunt, & *fidelibus nostris*. Vide quæ de hoc argumento paulò antè dicta sunt.

ERADICANDVM] In Palatino legitur, *era-* **Ibid. c. 9.** *dicandum atque tollendum & tantum bonum plantandum atque statendum necesse habet &c.*

SVISQUE CENTENARIIS] Palatin. *suis-* **Pag. 289.** *que Vicarius atque Centenarius.* **c. 9.**

POTVERINT, QVOTIES] Idem, *potuerint tam per se quam cum ministris Ecclesie, quoties &c.*

IPSI PAUPERES] In eodem veteri exemplari additur, *super hac re eos appellaverint*.

EPISCOPALEM AVT REGIAM] Codex **Ibid. c. 10.** Palat. *episcopalem aut etiam regiam*.

SI QVOD INIVSTE] Idem vetus codex: *legaliter quod injustè abutuleris emendare contempserit*.

PARENTVM EIVS] Idem codex, *parentum aut amicorum ejus aliquam inde scidam portare voluerit*.

REGVM TENETVR] Idem codex, *Regum* **Ibid. c. 11.** *antecessorum nostrorum tenetur*.

QVOD SI ALIQVIS] In codice Palatino **Pag. 290.** legitur: *Quod si aliquis parentum aut amicorum **c. 11.** eorum inde scidam portare voluerit, potestativi eam ejurare faciemus sicut superius dictum est.*

Tom. II. & nostra regia auctoritate exinde illos iuvabimus.

IRACUNDIA QVAM] Codex Palat. iracundia aut invidia quam ante contra illos tenebat illud fecerit, hoc Comes eis ante nos satisfaciatur, secundum quod nobis placuerit, quod non ob aliud quam pro rapina sit altum.

Ibid. c. 11. EXEMPLVM OMNIBVS] In codice Palatino & apud Reginem & Burchardum legitur exemplum caritatis omnibus.

SICVT APOSTOLVS DICIT] Apud Reginem & Burchardum legitur iuxta dominicum & apostolicum preceptum, & humanitatem prebeant iter facientibus: quia per hospitalitatem placuerunt quidam Deo, angelus hospitio receptis. Et Dominus in die iudicii dicitur esse electus: Hospes eram, & suscepisti me. Et Iob dicit: Hospitium meum semper viatori patuit.

QVAM PRÆBEANT] Codex Palat. & hospitalitatem prebeant.

PER ILLAM] Ibidem, per hospitalitatem.

SUSCEPTIS] Ibidem, receptis.

Ibid. c. 13. PLACVIT NOBIS VT] Ibidem & apud Reginem legitur: Placuit nobis & nostris fidelibus ut Presbyteri.

VENDATUR] Codex Palatinus & Regino, vendant.

SICVT IN MERCATO ACCIPIVNT] Item codex & Regino, quanto in mercato vendere possunt.

Pag. 193. FRIDERVNAM] Ioannes Aventinus lib. 6. annalium Boiorum pag. 629. prioris editionis & pag. 501. posterioris: Ida & Gracia Irena, hoc est, Teutonice Frideruna, dicta est, quod Romane pacem valet.

FRIDERVNAM] quam ante sacratissimum pignus sancti Remigij benedictione olei & consecratione in Reginam fuisse delibutam testatur Karolus III. in precepto de Corbiniaco. Sed coronationis acta nunc non extant. Mortua est quarto Idus Februarij, ut docent eisdem Karoli diplomata pro monasterio sancti Germani Parisiensis & pro monasterio Fossateni. Obitus ejus contigit ante annum dcccxxviii. Nulli, ut arbitror, liberi ex hoc conjugio prodierunt.

CORBINIACVM] Idem Karolus in diplomate de Corbiniaco narrat quomodo Frideruna Regina monasterio sancti Remigij Remensis dedit villam quam habebat ex dote scilicet nostri regalis connubij, hoc est, Corbiniacum in comitatu Laudunensi, ubi corpus confessoris Christi Marculphi quiescit, & Ecclesiam unam in Craunna. In precepto vero Lotharj Regis ista leguntur: Natum fieri volumus omnium nostrorum industria fidelium tam presentium scilicet quam & futurorum quoniam Dominus Karolus Francorum Rex, avus videlicet noster, atque inclita conjux ejus Frederuna Regina patrocinia sancti Remigij Francorum gentis Apostoli & ducis gloriosi speciali affectu diligentes & digna familiaritate complectentes, locum ipsius augere & sublimare devotè studuerunt, & beneficij sui largitate plura libenter impenderunt. Inter qua munificentia sua votiva donaria, predicta Regina, annuente idque confirmante glorioso Rege Karolo, villam Corbiniacum, quam eadem Regina jure dotalicij acceperat atque libera hereditate possidebat, pro Regis ac sua sa-

lute necnon & peccatorum remissione cum mansuetudinibus & appendiciis suis integre sancti Remigij loco tradidit.

MATVLEI] Legendum Marculsi, ut plannum est ex his quæ dicta sunt.

REGVVM NOBIS AVFERRE] Charta Pag. 195. Acfredi Ducis Aquitanorum in chartulario Ecclesie Brivatenfis cap. 433. Datum fidei istum commissum v. Idus Octobris, anno v. quod Franci deinceps honoraverunt Regem suum Carolum & contra legem elegerunt Radulfum sibi in Regem. Alia charta ejusdem Ecclesie cap. 41. Ailla xiiii. Kal. Marcy, anno tercio quo Karolus Rex per insidos Francos dehonestatus est. Charta monasterij Nobiliacensis in diocesi Pictaviensi: Data mense Decembrio anno quarto Radulfi Regis, quando Karolus in custodia tenebatur.

SENIORE IVSTO] Vox iusto non extat Pag. 196. in Capitularibus, neque in Codice Theodosiano, c. 1.

Videtur autem additi ne Hilduinus objicere posset episcopium Tungrense sibi datum à domino suo fuisse. Nam si iustus ac legitimus dominus terræ non erat, sed perversor, donare non poterat episcopium. Vox tamen iusto reperitur apud Isaacum Lingonensem.

VI. IDVS DECEMBRIS] Ludovicum Pag. 306. Balbum consecratum fuisse sexto Idus Decembris docet ipse in precepto quo abbatiam sancti Eligij & villam Gentiliacum confirmat Ecclesie Parisiensis: Eo siquidem pacto ut diem à Deo nobis concessa unitiois, qua est sexto Idus Decembris, & diem nostri futuri obiitus Presul memoratus &c. celebret.

HERMINTRVDIS EVIT CONSECRATA] Pag. 313.

Sirmondus in Notis ad hunc locum pag. 317. existimat illam fuisse consecratam post mortem Karoli filij, quem anno dcccclxvi. infelici casu extinctum narrat. Verum cum Hermintrudim constet fuisse consecratam in Concilio Suctionensi, quod habitum est xv. Kalendas Septembris, & Karolum obiisse 111. Kalendas Octobris ejusdem anni, manifestum est Hermintrudem coronatam fuisse ante mortem Karoli. Annales Bertiniani ad annum dcccclxvi. Antequam iidem Episcopi ab ipsa recederent urbe, Carolus eos petiit ut uxorem suam Hermintrudem in Reginam sacrarent, quod & ipso attestante in basilica sancti Medardi fecerunt. Et infra de obitu Karoli: Caroli filius nomine Carolus & Aquitanorum Rex, plaga quam in capite ante aliquot annos acceperat, cerebro commoto, diutius epemeticia passione vexatus, 111. Kalendas Octobris in quadam villa secus Bosentiaca moritur.

dcccxxiv.] Hoc enim anno Lotharium Pag. 317.

Romam profectum esse iussu Ludovici patris docet Eginhardus, ut vice sua functus ea quæ verum necessitas flagitare videbatur cum novo Pontifice atque Romano populo statueret ac firmaret. Et infra: Lotharius vero iuxta patris preceptum Romam profectus, ab Eugenio Pontifice honorificè suscipitur. Cui cum injuncta sibi patefaceret, statum populi Romani jam dudum quorundam Presulum perversitate depravatam memorati Pontificis benevola assensione ita correxit ut omnes quæ rerum suarum direptione graviter fuerant desola-

- TOM. II. tit. 11. de restitutione bonorum suorum, qua per illius adventum Deo donante provenerat, magnificè essent consolati.** Contigit ista fine anni, ac fortitan mense Novembri, colligi potest ex vita sancti Ruderti Episcopi Salisburgensis apud Canisium to. vi. pag. 1146. ubi ista leguntur: *Ipse enim Adalramus anno natiuitatis Domini DCCCXXIV. pallium accepit ab Eugenio Papa I dibus Novembris, praesente Lothario filio Caroli magni.*
- Pag. 319. tit. 2. AD LIMINA B. PETRI.]** Praeceptum Lotharii in Chronico Fatfensi pag. 659. *Igitur ego Lotharius Augustus paternae concordans voluntati & obtemperans iussis, cum protegente Deo quieti prosperitate ad limina beati Petri principis Apostolorum orationis atque exaltationis eiusdem sanctae Dei Ecclesiae gratia venissemus.*
- Pag. 310. c. 4. VOLVMVS VT POP. KOM.]** Verus nota marginalis in uno codice regio: *Non est putandum populum Romanum ulterius esse interrogandum, quandoquidem Romana lege confessi sunt se vivere eo tempore.* Vide Marcam lib. 5. hist. Beneacn. cap. 2. §. 5. & Gallandium in tractatu de Franco alodio pag. 319.
- Pag. 311. tit. 3. INCIPIVNT CAPITVLA.]** Edita fuere Florentiae anno MDCCLXXV. à clarissimo viro Carolo Dato, sed valde mendosa ac mutila. Nos illa emendavimus & supplevimus ex antiquis libris bibliothecae regiae.
- CVRTE OLONNA.]** sive palatio regio, ut legitur in praeepto Lotharii pro monasterio sanctae Christinae in regno Italico. Hinc autem discimus situm Olonae. Nam cum in praeeptis Ludovici Pij, Lotharii, & Karolomanni monasterium sanctae Christinae dicatur situm esse prope villam sive curtem regionem Olonnam, & apud Glabrum Rodolphum in vita sancti Guillelmi Abbatis Divionensis cap. 13. legamus illum, cum pervenisset ad monasterium sanctae Christinae, in gravem morbum incidisse, & postea, cum paululum convalescisset, Vercellas venisse, manifestum est Olonam palatium regionem in illo tractu fuisse. Referenda autem sunt ipsa Glabri verba: *Ad oxonbium, inquit, sancta Christina perveniens, in lectum decubuit: qui paululum convalescens, Vercellas devenit, rursumque ibidem gravius periclitari cepit.*
- Ibid. c. 1. SI LIBER HOMO.]** Vetus nota marginalis in uno codice regio legis Longobardorum: *Haec lex videtur rumpere legem Ludovici Vi si cuiuscunque servus liberam mulierem. Sed non rumpit: quia illa respexit de femina ducta à servo in servitute revera constituto, haec vero de ducta, non à servo, sed à libero postea propter maleficiam servo facta.*
- PRO ALIQVIBVS CAVSIS.]** id est, pro debito vel crimine, ut ait glossa interlinearis in alio codice regio.
- Ibid. c. 3. CAPITVLARE DOMNI KAROLI.]** quod in libro secundo Capitularium habetur cap. 40.
- Pag. 311. c. 5. VOLVMVS VT CVM COLLECTA.]** Extat haec lex in libro secundo legis Longobardorum tit. 46. cap. 2.
- IN PALATIO.]** Sic habet editio Florentina istius Capitularis. Codices regij habent in palatium. Apud Boherium & Lindenbrogium verò, ad placitum, quam lectionem puto esse meliorem. **TOM. II. COMITIS.]** In uno codice regio legitur *Regis, vitio haud dubie librarij.*
- IN POTESTATE EPISCOPI.]** Vide Inanum *Ibid. c. 4. à Costa in librum secundum Decretalium pag. 297.*
- SCVBIIS.]** In libro tertio legis Longobardorum legitur *excubis in antiquis libris & editionibus.*
- PRÆCEPTVM EMVNITATIS.]** In eodem libro legis Longobardorum legitur, *praecipua emunicatum impedimentum non praesent.*
- VT CANCELLARIIS.]** quos nunc Notarios *Ibid. c. 11.* vocamus. Itaque Nicolaus Boherius hanc interpretationem huic loco adjecit: *Nota Notariis debere esse bonos & veraces.*
- DE PECVNIA.]** In uno codice regio scriptum est *de substantia.* quae lectio fluxit ex interpretatione. Nam pecunia accipitur hic pro qualibet substantia, ut ait vetus nota marginalis in eodem codice regio. Vide quae supra dicta sunt ad caput 14. libri tertij.
- DE PECVNIA.]** Vetus nota marginalis in uno codice regio: *Vi non scribat venditorem pecuniam suscepisse nisi prius sit soluta. Alij ita dicunt de pecunia, id est, de contractu cum pecunia datur, nisi prius cartam scribat quam pecunia fuerit soluta.*
- ANTEQVAM LEG. PRETIVM.]** Eadem glossa: *Hic dupliciter intelligi potest, id est, ut non ante scribat de pecunia, id est de re, vel non ante scribat quam legitimum pretium de pecunia detur.* Alia glossa sic habet: *ante scribat de re vendita quam pretium numeratum sit, vel aliter, ut non scribat instrumentum de pretio dato antequam pretium sit numeratum.*
- DE CANCELLARIIS.]** Vetus nota marginalis in posteriori codice regio: *Haec in lege dicebantur quidam, priusquam cartula facta esset ante veraces homines, quod falsa appellari non possent. Quod nequaquam verum est.*
- VT MVLIERES ROMANAE.]** id est, mulieres quae secundum legem Romanam vivebant antequam virorum consortio usae fuissent. Vide Notas ad Salvianum pag. 394. secundae editionis nostrae.
- SINGVLÆ PLEBES.]** id est, Ecclesiarum baptismales, ut legitur in titulo XLVII. capitulum 10. rum Karoli Calvi cap. XI. ubi vide Notas nostras. Capitula Ludovici I. tit. 3. cap. 1. de restitutione plebium.
- DE FEMINIS.]** Vide supra pag. 1051. ubi monuimus eam legem tribui Karolo M. in libris editis legis Longobardorum.
- LEX LONGOBARDORVM.]** id est, Liutprandi Regis, lata anno XVI. regni ejus, quae habetur etiam in libro secundo legis Longobardorum tit. 6. cap. 1.
- CAPITVLARE GENITORIS NOSTRI.]** Ludovici Pij, quod extat in libro quarto Capitularium cap. 19. Quod rectè notavit auctor glossae in uno codice regio legis Longobardorum. *Hic respexit, inquit, legem Ludovici retro, si quis res suas pro salute animae suae, supra de ult. vol. l. ult.*
- SICVT LEX.]** Vetus glossa interlinearis in

TOM. II. uno codice regio: *Recolie legem Liutprandi Si mulier libera r. 1. e. Et per hoc de Longobardis tantummodo mulieribus loqui videtur.* Hæc Liutprandi lex descripta reperitur in libro secundo legis Longobardorum tit. 9. cap. 3.

Ibid. c. 19. **SICUT IN CAPITVLARE CONTINETVR.]** id est in libro quarto Capitularium cap. 57.

Pag. 326. c. 31. **SI QVIS ALIQVEM.]** In capitulis quæ Philippus Labbeus edidit in tomo septimo Conciliorum pag. 1553. ex schedis Sirmondi, istud quoque reperitur cum hac præfatione: *Concessas quoque petitiones vestras consideravimus, etiam ea quæ ad nos jam pridem pervenerunt, & ad rescandam malorum insidiasiones hisdem adiungere capitulis, id est. Si quis aliquem de aliquo malaverit negotio &c.* Vide capitula Ludovici II. tit. 2. cap. 5.

Pag. 327. tit. 4. **HÆC SVNT CAPITVLA.]** Edita sunt in tomo septimo Conciliorum pag. 1551. ex schedis Sirmondi.

Ibid. c. 1. **QVOD AD OLONAM FECIMVS.]** Hinc patet Capitulare ad Olonam non esse integrum. Nihil enim illic legitur de Ecclesiis emendandis.

DESTRVANTVR.] juxta legem Karoli M. quæ extat in appendice prima libri quarti cap. 28.

SECVNDVM IVSS. GENITORIS N.] quæ libro primo inserta est cap. 85. ubi vide Notas nostras.

Ibid. c. 2. **CVM FVSTE.]** Jam monuimus ad caput 14. libri 4. in codice legis Longobardorum scriptum esse *cum furore*, & furorem heic accipi pro fuste.

Pag. 341. tit. 6. **DE RESTITVTIONE EBBONIS.]** Epistola Episcoporum Concilij Tricassini ad Nicolaum Papam: *Defuncto autem eodem Imperatore, Hlotharius ab Italia in Franciam venit. Cui ad Voormaciam civitatem Ebbo, deducente Bosone Abbate, cui commendatus ad custodiendum fuerat, occurrit; etique Hlotharius post aliquot dies per editum imperiale, quod in altera schedula vobis mittimus, sedem & diocesim, consensientibus & cooperantibus non paucis Episcopis, sicut ibidem est scriptum, restituit.*

Pag. 345. **CAPITVLA DE REBVS.]** Edita sunt ab Henrico Canisio post capitula apud Ticinum sancita anno dccccl.

Pag. 347. tit. 2. **CAPITVLA EDITA AN. DCCCLIV.]** vel potius dcccclv. exeunte, Indictione quarta. Tum verò agebatur annus sextus imperij Ludovici, ut colligi potest ex his quæ dicta sunt in Notis ad Gratianum pag. 437. Illa cum Labbeus invenisset inter schedas Sirmondi, descriptaque illic essent post capitula Lotharij addita ad legem Longobardorum, putavit in esse revera Lotharij, & ad annum dcc cxxvi. retulit.

EORVM.] In editione Labbei legitur *Episcoporum*, quod melius est.

POPVLI SALVAT.] Apud Labbeum, *populi pacem vel salvationem.*

Pag. 349. c. 1. **EIVS.]** Hæc vox redundat, & non habetur in editione Labbei.

Ibid. c. 2. **PATRES NOSTRI VEL NOSTRI.]** Editio Labbei, *reclamaverunt vel patris nostri super eos superflua &c.*

PATRONO EIVS.] Labbeus, *patroni omnia cum lege emendant, & insuper pro incanta præsumptione ban. no. componant.*

DE CHARTIS.] Vide capitula Lotharij tit. 3. cap. 25.

RESERVANDAS.] Leg. *reservandas.*

CAPITVLIS.] Sequitur postea in editione Labbei, *id est. Si quis aliquem de aliquo malaverit negotio &c.* Repetit autem heic Ludovicus constitutiones Lotharij patris quæ inter capitula ejus habentur tit. 2. cap. 31. & seqq.

Postea sequuntur in editione Labbei duo capitula alio tempore superioribus addita, quæ quoniam non constat ad quem Principem referri debeant, ad Lothariumne, an ad Ludovicum, suis locis non reddidimus. Quamquam huc magis inclinatur animus ut existimem esse Ludovici. Sic ergo habent.

Alio tempore dictus serenissimus Augustus instituere prævidit capitula.

I. Si quislibet Episcopus, Abba, vel Comes in propria sede vel domo aut villa residet, homines ipsius deprædationes fecerint, messes vel prata defensionis tempore devastaverint, & hoc cognitum absque injusta dilatione non emendaverint, & factori condignam castigationem non imposuerit, ipsum malum ut lex est emendare cogatur, & insuper quadraginta dies & noctes vino & carne abstineat.

II. Per viam quoque ad palatium veniens aut rediens cuicumque homines rapinam fecerint, & cognito statim non emendaverit, & factori condignam castigationem non imposuerit, omnia quæ rapta sunt ut lex est emendare cogatur, & insuper triginta dies à carne & à vino abstineat.

ANGILBERTVS ARCHIEPISCOVVS.] Pag. 351. Mediolanensis.

ANDREAS PATRIARCHA.] Aquileiensis. Sed aut falsi sunt catalogi antistitum Aquileiensium, aut Andreæ nomen heic perperam positum est pro nomine Theodemani, quem anno dccccl. fuisse Patriarcham Aquileiensem scriptum est in præfatione synodi Ticinensis.

IOSEPH ARCHICAPELLANO.] qui Episcopus & Archicapellanus dicitur in eadem præfatione synodi Ticinensis. Fuit autem Episcopus Eporediensis. Hinc autem colligi potest Archicapellani dignitatem jam tum prolabi cœpisse in palatio Regum Italiæ. Nam antea Archicapellani qui Episcopi erant, primum locum super Archiepiscopos obtinebant, etiam in Conciliis, ut alibi dictum est. Heic verò Ioseph Archicapellanus postponitur duobus Archiepiscopis.

QVOD GENITOR VESTER.] Vide supra pag. 344. tit. 4. capitularium Lotharij cap. 1.

ADMONITIONE.] id est, auctoritate, edito.

TOM. II. Pag. 350. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

Ibid. c. 3.

- TOM. II. POSSVNT**] Dubium est utrum heic *possunt* legi debeat aut *poscunt*.
 Pag. 355. c. 13.
 Pag. 356. c. 17.
PETIMVS ETIAM] Vide Bignonij Notas ad Marculfum pag. 877. ubi hunc quoque locum refert.
CONSTITVTIO PROMOTIONIS] Capitula ista editionis honore donata sunt à Camillo Peregrinio, qui ait illa constituta esse anno, ut citius, DCCCLXVI. exeunte.
QUALITATEM] HÆC VOX corrupta haud dubie est. Legendum est *equaliter* aut aliquid simile.
SI QVOS CVLFACTORVM] Ivo Carnotensis epist. 171. caput istud reperisse se ait in libro capitulorum regaliū auctoritate Episcoporum constitutorum, & in Decreto ex libro septimo Capitularium, uti supra pag. 1239. monuimus. Quod cum Iuretus non inueniret in libris Capitularium, huc descendit ut existimaret Ivonem usum esse codicibus amplioribus quam sint cusa exemplaria. Savaro verò in Notis ad Sidonium pag. 85. Pithæum & Iuretum reprehendit quod constitutionem illam ab Ivone laudatam putaverint sumptam ab illo esse ex Capitulis Karoli Magni, cum simpliciter sumpta dicatur ex libris capitulorum regaliū, id est, ut Savaro interpretatur, ex Concilio Toletano. Sanè certum est illam extare in Concilio Toletano duo-

decimo. Sed cum veteres consueverint referre Tom. II. constitutiones Karoli M. & ceterorum ex libro capitulorum regaliū sive imperialium, ut apud Hinematum epist. 29. pag. 320. & in Concilio Trolesiano & alibi, manifestum est Ivonem esse locutum de codice Capitularium ab Ansegiso & Benedicto Levita collecto. Nam quod hodie caput illud non reperitur in illo codice, puto hinc evenisse quod cum in exemplari quo Ivo utebatur desset aliquot capita sub finem libri septimi, studiosus aliquis hunc hiatus supplevit ex aliis Capitulis regaliibus, excerptis videlicet à Karolo M. aut ejus filio & Episcopis Gallicanis, ut tum solebant. Quippe hoc capitulum religiosè olim custoditum à patribus nostris fuisse constat ex his quæ à viris clarissimis observata heic sunt, tum etiam ex epistola Gerberti ad Vvilerodum Episcopum Argentinensem, in qua loquens de Arnulfo Remensi Archiepiscopo ait: *Sed cum à se fautores maximos nequitia sue discedere sensit, terribius, Regem adit, novisque sacramentis ac novis reum conditionibus regia mensa participes factus est; atque ita ira Regis sedata, omni crimine se exutum credit.* De sensu porro istius capitis vide Marcam lib. 4. de concordia sacerdotij & imperij cap. 14. §. 6. 7. & Seldenum in libro primo de synedriis veterum Ebrorum cap. 10. pag. 355.

NOTÆ AD MARCVLFVM.

- MARCVLFI**] Variæ sunt eruditorum hominum sententiæ de ætate Marculfi. Quidam enim vixisse putant sub finem primæ stirpis Regum Francorum, alij Karolo M. regnante. Vide M. Antonium Dominicy in tractatu de treuga & pace, Labbeum in tomo sexto Conciliorum pag. 530. & sequenti, Launoium in assertionem inquisitionis in chartam immunitatis B. Germani Patifensis pag. 619. Quatremarium in privilegio sancti Germani propugnato pag. 113. & Conringium in censura diplomatis Lindaviensis pag. 210.
LANDERICO] In codice Pithæi legitur *Glidulfo*.
LIRINENSIS] Præceptum Lotharij Imperatoris pro monasterio Sabinensi apud Duchesium tomo III. pag. 660. *Sed ita immune & liberum esse sicuti cetera monasteria infra regna Francorum constituta sunt, id est, Luxoviensium, Liriniensium, & Agauensium.*
CVM ARIMANIA SVÆ] In exemplari regio legitur, *cum arma sua*. Et juramentorum super arma frequens mentio est in lege Longobardorum: quæ quonam modo fierent explicat caput ultimum tituli XVI. legis Bajuvariorum. Retinuimus tamen lectionem quæ *arimania* habet propter rationes quas Bignonius heic affert pag. 899.
PROPTER SIMPLICITATEM] Vide Ianum à Costa in librum primum Decretalium pag. 237.
DVLCISSIMA FILIA MEA] Vide Cujacium lib. 3. observat. cap. 14.
SERVO MEQ. SECVTA ES] Vide epist. Pag. 411. 15. & 16. Einhardi.
REPVDIANDI LOCVS PATET] In veteri codice archivi regij Barcinonensis extat vet. c. 30. tus charta de divortio inter Guillelmum Raymundi de Moncada Seneschallum Comitis Barcinonensis & uxorem ejus Beatricem facta anno MCXXXV. cujus mentionem facit Franciscus Diago lib. 2. cap. 139. historię Comitum Barcinonensium. Sunt qui putant divortium intercessisse propter affinitatem quæ inter conjuges erat. Sed in veteri charta nihil legitur istiusmodi.
BITORIGE] Bignonius & Simonius ediderunt *Biturige*, quia sciebant literas *o* & *u* frequenter invicem permutari solitas à veteribus librariis. Sed tamen retinendam in hoc loco esse lectionem regij codicis probant sequentia, ubi Ebroinus ait he his literis commendatiis addidisse quartam civitatis suæ literam, id est, *o*, quam illi contra veteris exemplaris fidem mutarunt in *Y*.
DOMNI NOSTRI ILL.] Ita veteris exemplar. Editiones habent, *Domini nostri Caroli*. Quæ sanè lectio bona est. Sed nos secuti sumus auctoritatem veteris codicis.
 Formula ista non extat hoc loco in codice regio, sed in initio voluminis, quod habet hunc titulum: *INCIPIVNT CARTAS SENICAS. QVALES CVMQVE QVESIERIS, IBI INVENIES*. Vetus codex notarum quæ Tyrioni tribuntur MS. in bibliotheca regia: *Incipit prologus de notis senicis*. Philippus Labbeus in Specimine